

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra Mezinárodních teritoriálních studií

Ondřej Skalník

**Ozbrojená protisovětská rezistence v Litvě
1944-1953**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Ondřej Skalník**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

SKALNÍK, Ondřej. *Ozbrojená protisovětská rezistence v Litvě 1944-1953*. Praha, 2010. X s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Mezinárodní teritoriální studia. 48 s. Vedoucí bakalářské práce – doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává komplexně o ozbrojené protisovětské rezistenci v Litvě mezi lety 1944 a 1953. Představuje jednak partyzánské hnutí, jeho strukturu, periodizaci, taktiku, geografické rozmístění a vývoj, jednak také definuje, kdo byli skutečně jeho příslušníci. Tedy důvody, které je vedly k nelehké volbě života v ilegality, jejich věkovou, národnostní a sociální strukturu, apod. Na druhou stranu popisuje i metody, používané konkrétními sovětskými bezpečnostními složkami, v boji proti „banditismu“ (tedy proti partyzánům) a při „prosazování sovětské zákonnosti“. Zároveň obsahuje i kapitolu, věnovanou komparaci aktivní rezistence v regionu, ve které se zaměřuje na srovnání lotyšského, estonského a částečně i ukrajinského partyzánského hnutí a jejich specifika. Guerillová válka a boj litevských partyzánů, neboli lesních bratrů (*miško broliai*), proti sovětizaci země po obnovení nadvlády Sovětským svazem v roce 1944 je výrazným a kontroverzním tématem v současné historiografii. Přičemž diskuse nad tématem a bádání často podléhá politickému zadání. Práce se proto také zabývá pohledem na příslušníky partyzánských jednotek, optikou „západní“, tedy i současné litevské, a sovětské historiografie, do které můžeme zařadit i některé současné práce historiografie ruské.

Abstract

This bachelor thesis discusses in great detail the anti-Soviet military resistance in Lithuania between years 1944 and 1953. It introduces the guerrilla movement, its structure, chronology, tactics, geographical location and development. It also defines, who were its members; the reasons that led them to the uneasy choice of life in the underground; their age, nationality, social structure, etc. On the same note, it also describes methods used by particular Soviet law-enforcement agencies in their fight against the “banditism” (that is, against the guerrillas) and in enforcing “Soviet law”. It

also covers a chapter on active resistance in the whole region, focusing on comparison with Latvian, Estonian and partly also Ukrainian guerrilla movements and their specifics. Guerrilla warfare and the fight of Lithuanian guerrillas (also called “forest brothers”- *miško broliai*) against sovietization of the country after the reinstatement of the soviet dominion in 1944 is significant and controversial topic of contemporary historiography. The discussions of the topic and the research in this area is often liable to political views and ideologies. For this reason, the bachelor thesis also explores the picture of guerrillas as seen by contemporary Lithuanian and Soviet historiography, which may also cover some contemporary works of Russian historiography.

Klíčová slova

Guerillová válka, ozbrojená resistance, lesní bratři, partyzáni, Litva, Pobaltí, sovětizace.

Keywords

Guerrilla war, armed resistance, forrest brothers, partisans, Lithuania, Baltic states, sovietization.

Rozsah práce: 80 552 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. května 2012

Ondřej Skalník

projekt

projekt

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	4
PROHLÁŠENÍ.....	6
OBSAH	1
1. METODOLOGIE PRÁCE	2
2. ČASOVÉ A TERITORIÁLNÍ VYMEZENÍ PRÁCE	3
3. VÝBĚR A ZHODNOCENÍ LITERATURY	3
STAĚ.....	6
4. SOVĚTSKÁ A NACISTICKÁ ZKUŠENOST.....	6
5. MIŠKO BROLIAI – LESNÍ BRATŘI	12
5.1. PERIODIZACE ODBOJE	17
5.1.1. OBDOBÍ CELOPOLEČENSKÉHO VZDORU: ČERVENEC 1944 – KVĚTEN 1946	17
5.1.2. BOJ: KVĚTEN 1946 – LISTOPAD 1948	21
5.1.3. PŘEŽÍVÁNÍ: LISTOPAD 1948 – KVĚTEN 1953	24
5.2. APYGARDA – PARTYZÁNSKÁ OBLAST	25
6. LESNÍ BRATŘI A SOVĚTSKÝ SVAZ ANEB LITVA SVAZOVOU REPUBLIKOU.....	28
6.1. JEDNOTKY ZAPOJENÉ DO „BOJE PROTI BANDITISMU“ A JEJICH STRUKTURA	28
6.2. TAKTIKA PROTIPARTYZÁNSKÝCH OPERACÍ.....	29
7. KONTEXT A SROVNÁNÍ NĚKTERÝCH ASPEKTŮ OZBROJENÉ PROTISOVĚTSKÉ REZISTENCE V POBALTÍ 30	
7.1. SPECIFIKA PARTYZÁNSKÉ VÁLKY V LOTYŠSKU	31
7.2. SPECIFIKA PARTYZÁNSKÉ VÁLKY V ESTONSKU	32
7.3. KOMPARACE OZBROJENÉ PROTISOVĚTSKÉ REZISTENCE V REGIONU	33
8. INTERPRETACE PARTYZÁNSKÉHO HNUTÍ	36
ZÁVĚR	40
SUMMARY	42
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
SEZNAM PŘÍLOH.....	48

ÚVOD

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl představit a zpracovat ozbrojenou protisovětskou rezistenci v Litvě mezi lety 1944 až 1953, tedy dosud v české odborné literatuře víceméně opomíjené téma i region.¹ Chtěl bych v této práci představit charakteristiku litevského protisovětského odboje, důvody a motivy partyzánů k boji proti sovětizaci země a také „boj proti banditismu“ sovětských bezpečnostních orgánů. Zároveň zpracuji analýzu pohledu na litevského partyzána jako takového. Tedy odrazu fenoménu partyzánů (*partyzanai*), nebo také známých jako lesních bratrů (*miško broliai*), v pohledu současné svobodné litevské, sovětské (případně dnešní ruské s důrazem na přebírání, či nepřebírání, sovětského pohledu na litevský odboj) a západoevropské historiografie.

Fenomén ozbrojeného odporu proti sovětizaci v Pobaltí (a zvláště v Litvě) je poměrně kontroverzní téma, jež přesahuje a ovlivňuje politické dění a vztahy mezi Ruskou federací a pobaltskými státy dodnes. Jaké důvody ale stály za zrodem ozbrojeného odporu? Proč se jednotlivci, často velmi mladý a vzdělaný člověk, rozhodne pro nepohodlí a rizika spjatá s přežíváním v lesích a bojem s jednotkami vnitřní bezpečnosti Sovětského svazu? Stál za tímto zásadním rozhodnutím idealismus a touha jednotlivce po nezávislost vlasti, anebo to byl pragmatický krok, zapříčiněný zkušenostmi se sovětizací, represí a nejistotou života v rané Litevské sovětské socialistické republice?

Diskuse a zkoumání tématu nemá bohužel dlouhou tradici – pomineme-li sovětské, ideologicky zbarvené práce a také ty, vypracované litevskou emigrací, tak se začátky serióznějšího bádání vážou až ke konci 80. let do období *perestrojky*, ačkoliv partyzán („lesní bratr“) má svou neotřesitelnou pozici v kolektivní paměti národa a figuruje v Pobaltí mnohdy jako symbol národního uvědomění.

1. Metodologie práce

Práce má kompilační charakter s prvky komparace, především v kvantitativních² a kvalitativních³ ukazatelích v rámci teritoriálního vymezení (viz kapitola 2, samotná

¹Této problematice se věnuje v české literatuře pouze na dvou stranách jediná, a to přehledová a obecná publikace k dějinám Pobaltí: Luboš Švec, *Dějiny pobaltských zem* (Praha: Lidové noviny, 1996), s 241-242.

²Počty účastníků ozbrojené rezistence, její ztráty, aktivita, atd.

³Cíle útoků partyzánských jednotek, taktika, atd.

komparace je zohledněna v kapitole 7). V práci jsou využity pramenné edice i memoárová literatura, přičemž je dán prostor komparační studii pohledu na litevské partyzánské hnutí a na odboj proti sovětizaci z pohledu různé historiografie, kdy se především zaměřuji na „západní“, do které počítám i historiografii litevskou, a sovětskou, do které počítám i současnou ruskou s důrazem na přebírání, respektive nepřebírání, prosazovaného pohledu na litevského partyzána.

2. Časové a teritoriální vymezení práce

V časovém vymezení práce je kladen důraz na léta 1944 až 1953. První hraniční rok je rok obnovení sovětské nadvlády nad územím bývalé Litevské republiky. Rok 1953 je rokem, kdy *de facto* skončilo partyzánského hnutí, protože v tomto roce byly rozbity poslední partyzánské oddíly a torzo odboje se uchýlilo k technikám pasivní resistance – především na kulturní, propagandistické a „národně budovatelské“ linii. Pro úplnost a zasazení odboje do kontextu se však vrátím i do let 1939-1941, tedy do období těsně před a během první sovětské okupace, která byla pro vývoj vztahů mezi zeměmi určující, stejně jako následná okupace nacistickým Německem a postavení Litvy v rámci *Reichskommissariat Ostland*.

Teritoriální vymezení tématu klade důraz na Litvu, ale v rámci komparace a zasazení událostí do kontextu se budu věnovat i oběma zbylým pobaltským republikám – Lotyšsku a Estonsku. Navíc z důvodu podobnosti aktivní rezistence věnuji částečně pozornost i Ukrajině, respektive její západní části.

3. Výběr a zhodnocení literatury

Dostupná literatura k partyzánskému hnutí v Litvě je poměrně rozsáhlá, ale při práci s ní je velmi důležité mít na paměti řadu úskalí a rizik. Zaprvé je třeba brát v potaz dobu jejího vzniku, zadruhé „politickou objednávku“, stojící za jejím vznikem, a zatřetí i zemi vydání.

Literatura k tématu se obecně dá rozdělit do několika skupin: první skupina je heroická (adorační). Ta vycházela na Západě především díky litevské emigraci a také těsně před rozpadem Sovětského svazu v Litvě, konkrétně v době uvolňování a rozpadu sovětského režimu. Je pro ni typické, že nepracovala příliš s archivními materiály,

neboť vznikala od 50. let 20. století do začátku let devadesátých, kdy byly sovětské archivy pro bádání nepřístupné. Namísto toho se opírala především o vzpomínky a materiály, dopravené na Západ samotnými partyzány, a tudíž mnohdy značně zkreslené a nepřesné. Adorační literatura partyzány nekriticky obdivuje, často zveličuje význam a počty účastníků odboje, opomíjí určité aspekty partyzánské války v Litvě, apod. Proto jsem se snažil využívání této skupiny vyhýbat. Pracoval jsem pouze s deníkem partyzána Juozase Lukši (alias Juozase Daumantase), který unikl z Litvy přes Polsko na Západ, kde sepsal posléze své paměti. V této práci jsem pracoval konkrétně s verzí vydanou v roce 2009, jež obsahuje doplňující materiály a odborné statě, které staví některé nepřesnosti v publikaci na pravou míru.

Druhá skupina je kriminalizační, symbolizovaná především sovětskou a mnohdy moderní ruskou historiografií. Na objednávku KSSS v 50. letech měla za úkol skupina historiků zpracovat ozbrojenou rezistenci v Litvě a dokázat, že do ní byly zapojeny buržoazních reakční kruhy, že odboj vycházel z fašistických (autoritativních) meziválečných režimů, případně byl vytvořen a řízen nacistickými zpravodajskými službami. Další teze této skupiny byla, že se jednalo o občanskou válku mezi Litevci samotnými, případně o třídní boj mezi buržoazií, kulaky a jejich pomahači s dělnicko-rolnickou třídou. Tento pohled se v mnoha ohledech zachoval až do dnešní doby, převážně v moderní ruské historiografii. Z této skupiny jsem vybral a pracoval s publikacemi „Pobaltský fašismus: historie a současnost“ (*Pribaltijskij fašizm: istorija i sovremennost*) od Michajla Krisina, kde se vcelku obsáhle, ale bohužel dost tendenčně, věnuje i poválečnému odboji, jehož vznik pojí s německými tajnými službami během nacistické okupace. Další poměrně tendenční publikace je „‘Sovetskaja okkupacija’ Pribaltiki v archivnych dokumentach“, především skladbou dokumentů a skrze komentáře autora. Z této literatury jsem čerpal nezbytný pohled na problematiku ze sovětské strany a využíval ji při interpretaci hnutí.

Poslední skupinou je literatura kritická, do které řadím většinu publikací, jež jsem v bakalářské práci využíval. Jedná se o publikace z druhé poloviny devadesátých let a dále, opřené nejen o vzpomínky a paměti, ale také o sovětské archivní zdroje. Nejdůležitější publikací je přelomový sborník z roku 2002 (ač některé příspěvky můžeme řadit do literatury adorační), editovaný litevským historikem Arvydasem Anašauskasem, *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*. Významný pro práci byl také soubor archivních dokumentů s komentáři k druhé sovětské okupaci Litvy Vytautase Titinise. V práci jsem také využil řadu kratších článků a statí k dílčím

tématům, souvisejících s poválečnou ozbrojenou rezistencí („Červnové povstání“, deportace, katolická církev v rezistenci, apod.), obecnější publikace k dějinám regionu a země kvůli zasazení odporu do kontextu a také memoárovou literaturu partyzánů (výše zmíněný deník Lukši, ale i deník partyzána Lionginase Baliukvičiuse).

STATĚ

4. Sovětská a nacistická zkušenost

Na litevský ozbrojený odpor nelze nahlížet skrze černobílou optiku. Ctnostní a stateční partyzáni a zlí sovětszí okupanti, anebo prosperitu přinášející sovětský systém a „buržoazně-nacionalistické bandy banditů“? Odpor a partyzánské hnutí v Litvě ale z něčeho vycházelo a vyjít muselo. Abychom pochopili dynamiku sovětsko-litevského vztahu a formování litevského hnutí odporu, tak je třeba obrátit pozornost již do roku 1939, tedy do období podpisu paktu Molotov-Ribbentrop, který někteří autoři považují za „nechutný kšeft, jehož samotnou existenci se Sovětský svaz snažil popírat téměř až do svého konce.“⁴ Tajný dodatek k paktu, po odstranění Polska z mapy světa, rozdělil sféry vlivu na území ležícím mezi Sovětským svazem a nacistickým Německem mezi obě velmoci. Lotyšsko a Estonsko zprvu „připadlo“ Sovětskému svazu a Litva patřila do sféry německé, avšak po podepsání dodatkového protokolu k paktu „odkoupil“ SSSR od Německa Litvu za 7,5 milionu USD.⁵

Pro Sovětský svaz mělo Pobaltí, neboli „sovětský západ“⁶, zvláštní a mimořádný význam. A to nejen z ekonomického důvodu, protože se nachází v oblasti významná průmyslová centra a na pobřeží Baltského moře leží důležité a prosperující přístavy, jako například Klaipėda, Liepaja či Riga. Je třeba mít na paměti i důvody vojenské. Pro Sovětský svaz a komunistický režim byla jednoznačná priorita vlastní bezpečnost, a tak podpis paktu „...nebyl pro Stalina ani tak okamžitou účelovou dohodou, k níž by přistupoval nerad, jen aby získal čas, jako spíše základem pro říši, která měla sovětskému státu zajistit trvalou bezpečnost.“⁷ Pobaltí bylo bráno jako potenciální nebezpečný prostor nástupních vojsk k invazi do Ruska/Sovětského svazu už od dob Napoleona a jeho anexe znamenala pro sovětskou bezpečnost vytvoření rozsáhlého předpolí mimo vlastní území.

Samotná anexe Pobaltí začala provokacemi a vyhrožováním, vystupňovaném po úniku polské ponorky *Orzel*, internované v tallinském přístavu 18. září 1939 během

⁴ Magnus Ilmjärv, *Silent Submission: Formation of Foreign Policy of Estonia, Latvia and Lithuania: Period from mid-1920s to Annexation in 1940* (Stockholm: Department of History at Stockholm University, 2004), 356 s.

⁵ Švec, „*Dějiny pobaltských zemí*“, 215.

⁶ Elena Zubkova, *Pribaltika i Kreml': 1940 – 1953* (Moskva: Rospen, 2007), 3.

„dělení Polska“ na základě tajného dodatku paktu Molotov-Ribbentrop. Tato událost se stala „...předehrou pro následující expanzi Sovětského svazu do Pobaltí.“⁸ Po tomto incidentu si Sověti vynutili pod hrozbou ultimáta svou vojenskou přítomnost v zemi. Jako vstřícný krok a jakousi kompenzaci k ultimátu bylo darováno tolik toužené Vilensko Litvě, ale za příliš vysokou cenu. Dne 10. října totiž podepsala litevská delegace v Moskvě pakt o vzájemné pomoci, kterým se zavazovaly obě strany k vzájemné vojenské pomoci „...při napadení, či hrozbě napadení Litvy a také v případě napadení, nebo hrozby napadení Sovětského svazu přes území Litvy.“⁹ Na základě tohoto paktu byly také zřízeny sovětské základny pozemních a vzdušných sil v zemi.

Oblast Vilenska, příslovečně „jablko sváru“, která byla získána na základě vojenské akce polského generála Lucjana Żeligovského v roce 1919, patřila po celé období litevské nezávislosti Polsku (1919-1939).¹⁰ Avšak nárok na své historické hlavní město Litva vždy jasně deklarovala¹¹ a jeho znovuzískání bylo velkým litevským politickým cílem, který znemožnil jakoukoliv spolupráci a případné spojenectví mezi Polskem a Litvou v meziválečném období. Proto je třeba chápat jeho získání jako splnění velkého, dvacet let trvajícího, snu. Darování Vilenska Litvě je třeba vnímat jako velmi významný krok k získání sympatií mezi Litevci, proto je zajímavé sledovat změnu postoje Litevců k Sovětskému svazu během let 1939 - 1941. SSSR byl totiž stát, jenž Litvu při sporech o Vilensko a také v utváření vlastní státnosti podporoval od začátku svého vzniku. Proměna vztahu mezi zeměmi byla o to výraznější, protože se udála se ve velmi krátkém období – v období úsilí o sovětizaci Litvy v letech 1940-1941. Mezinárodní vztahy začínaly v podstatě spoluprací mezi státy na konci první světové války¹² a skončily až u otevřené aktivní rezistence po znovuoobnovení Litevské sovětské socialistické republiky (LiSSR) v roce 1944.

⁷ Vojtěch Mastný, *Studená válka a sovětský pocit nejistoty: 1947-53 Stalinova léta* (Praha: Aurora, 2001), 24.

⁸ Ilmjärv, „*Silent Submission*“, 356.

⁹ A. A. Sazonov, „*Sovětskaja okkupacija „Pribaltiki v archivnych dokumentach* (Moskva: Научное издание, 2009), 22.

¹⁰ Údajně vzpourou a svévolnou akcí vzbouřené divize polské armády, která vytvořila nejprve na Vilensku „stát“ s názvem Střední Litva, aby byl posléze inkorporován Polskem.

¹¹ V ústavě z roku 1919 byl článek, že hlavním městem Litvy je Vilnius, ačkoliv byl tou dobou neochvějně v rukou Poláků. Kaunas byl v meziválečném období prozatímní hlavní město. Viz. Lietuvos Valstybės Laikinoji Konstitucija 1919, http://lt.wikisource.org/wiki/1918_11_02_Lietuvos_Valstyb%C4%97s_Laikinoji_Konstitucija (staženo: 2. 4. 2012).

¹² Např. spolupráce a vzájemná podpora při konfliktu obou zemí s Polskem v roce 1919. Více viz Radka Lainová, „Pobaltí 1918-1922“, *Historický obzor*, č. 7-8 (1994), 159.

Postupně začal totiž Sovětský svaz stupňovat svůj politický a vojenský nátlak na pobaltské země - v červnu 1940 obvinil Litvu ze zadržování a násilného vyslýchání sovětských vojáků, rozmístěných v zemi, a požadoval souhlas s potrestáním ministra vnitra, vytvořením nové vlády a také umístěním dalších jednotek do strategických center země. Litevcům nezbývalo než ultimátum, které vedlo k pozdějšímu připojení Litvy k SSSR v rámci nově vzniklé LiSSR, přijmout. Sovětský svaz tímto krokem chtěl zabránit získání výhodných nástupních pozic Německa k útoku na SSSR, avšak předpokládal, že bude nucen vstoupit do otevřeného konfliktu s tehdy neutrálním Pobaltím a bude nucen použít sílu pro prosazení svého strategického zájmu. O tom svědčí například i to, že v době krize byly připraveny v sovětském zázemí internační tábory pro 50 až 70 tisíc případných zajatců.¹³ Namísto války ale byla dle požadavků vyměněna vláda, jež získala prosovětskou orientaci, přičemž z počátku se do vlády zapojilo i mnoho uznávaných osobností, které doufaly, že přes „realistickou spolupráci“ budou moci odvrátit tvrdou sovětizaci země. To se záhy ale ukázalo jako osudový omyl.

Molotovem nařízené parlamentní volby, proběhnuvší v půlce června, vyzněly jasně – účast voličů byla vysoká a jednotnou kandidátku volilo 99,2 % voličů. To, že nebyl dodržen volební zákon, byla porušována práva na tajnou volbu a byl vyvíjen zcela nezakrytý nátlak na voliče při ignoraci protestů nekomunistických stran, značilo naprosto nezakrytý totalitní charakter voleb. Zcela nezastíraná manipulace s volbami vlastně jen předznamenala následnou žádost nové vlády 3. srpna 1940 o připojení země k Sovětskému svazu. Ale to již byla změna pouze kosmetická.

Tímto nevybíravým nátlakem skončilo tedy krátké období pokusu o zónu neutrálních států v Pobaltí, přičemž ještě v říjnu 1939 Vjačeslav Molotov přednesl směrem k Nejvyššímu sovětu SSSR, že: *„Jme pro čestné a přesné plnění uzavřených smluv a prohlašujeme, že pomluvy o sovětizaci pobaltských zemí mohou sloužit jen našim společným nepřítelům a všemožným protisovětským provokacím.“*¹⁴

Ale byly to právě zkušenosti se sovětskou okupací a realitou svazové republiky, jež byly pro poválečný odboj určující. Po anexi a připojení Litvy do svazku sovětských socialistických republik si Litevci prošli ročním tvrdým Stalinovým režimem, který nejenže začal znárodňovat a zabírat významné podniky, banky, hotely, restaurace, apod., ale *de facto* začal ožebračovat obyvatelstvo, např. skrze směnný kurz staré měny a nově zavedeného rublu, znárodnění úspor nad 1000 rublů a paradoxní ztrátu práv

¹³ Ilmjärv, „*Silent Submission*“, 356 s.

¹⁴ Jan Wanner, „*Odboj a zrada v Pobaltí (1939 – 1945)*“, *Historický obzor*, č. 4 (1994), 102.

dělníků a zrušení odborů. Situace během sovětské okupace by se dala popsat jako „...rabování ve velkém, vedoucí, jak bylo ostatně zamýšleno, k snížení životní úrovně Litevců na úroveň sovětskou a tím k destrukci třídy vlastníci majetky.“¹⁵ Na druhou stranu je pravda, že do Litvy (a Pobaltí celkově) proudily ze Sovětského svazu v té době významné investice, jež byly ovšem použity pouze na výstavbu těžkého průmyslu a elektrifikaci země, takže bylo dovezeno ze sovětských továren a podniků velké množství strojů a prostředků motorizace.¹⁶

Dalším podstatným rysem, formující zkušenost Litevců se sovětským režimem, je jejich zkušenost s masivní represí, symbolizovanou zatýkáním a deportacemi, jejichž účelem mělo být zlomení odporu a odsunu potenciálních kolaborantů těsně před německým útokem na Sovětský svaz v létě 1941. V podstatě začalo první kolo zatýkání a deportací ještě na území nezávislého státu – v červenci 1940 bylo zatčeno asi 2000 intelektuálů, politiků, novinářů a dalších příslušníků elit spolu s 400 důstojníky armády.¹⁷ A další deportace „nepřátel sovětského zřízení“ na sebe nenechaly dlouho čekat. Dle přesně zadaných kritérií a kategorií (na rozdíl od deportací poválečných, kam mohl být zařazen téměř každý)¹⁸ bylo jen v období těsně před útokem německé armády v rámci poslední předválečné deportace, probíhající od 14. do 17. června 1941, odsunuto na Sibiř necelých 18 tisíc mužů, žen, starců a dětí.¹⁹

V zahraničí se začala pomalu formovat opozice a zahraniční vláda. Západní vlády přijaly sovětskou nadvládu nad Pobaltím *de facto*, ale ne *de iure*. USA a Velká Británie například nechali otevřené a funkční litevské ambasády, při kterých se začala rodit zahraniční akce a exilová vláda. V koordinaci mezi, v Berlíně vytvořenou, Litevskou aktivistickou frontou (LAF, neboli *Lietuvių aktivistų frontas*), německou tajnou službou a generálním štábem se začal rodit plán na osvobození Litvy v rámci připravovaného německého útoku na Sovětský svaz. Samotný domácí odboj byl nekoordinovaný a skládal se téměř výhradně z aktivit pasivní rezistence. Jedinou výjimkou byla aktivní odbojová organizace v rámci 29. střelecké divize Rudé armády,

¹⁵ Thomas Lane, „Lithuania: Stepping Westward“, in: Smith et al., *The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania* (Abington: Routledge, 2002), 52.

¹⁶ Sazonov, „Sovětskaja okupacija Pribaltiki“, 45-46.

¹⁷ Wanner, „Odboj a zrada v Pobaltí“, 103.

¹⁸ Kategorie obyvatel, určených k deportacím, byly: 1. političtí představitelé a úředníci nezávislé Litvy; 2. litevští nacionalističtí kontrarevolucionáři (politicky angažovaní jedinci, ale i „bílá emigrace“ Rusů); 3. důstojnický sbor meziválečné armády; 4. osoby repatriované z Německa, nebo ti, kteří si zažádali o vysídlení do Německa, případně do Polska; 5. kriminálníci a protisovětské živly („výrobce zbraní, pečeti, dokumentů, defraudanti a šmelináři“), viz Vanda Kašauskienė, „Deportations from Lithuania under Stalin 1940-1953“, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 3 (1998), 74.

¹⁹ Ibid, 75.

vytvořené z původní litevské meziválečné branné moci, která byla ale v zápětí odhalena a vůdci popraveni. S přibližujícím se začátkem operace Barbarossa se zintenzivňovala obousměrná komunikace. Do země proudilo množství instrukcí a nejrůznějšího propagandistického materiálu z Berlína, publikovaného LAF (mimo jiné i akční plán s instrukcemi pro případ napadení Sovětského svazu Německem, ve kterém bylo rozvrženo, jak se bude formovat nová vláda, jaké objekty je nutné obsadit, jak podporovat postupující wehrmacht, atd.). Z Litvy naopak proudily zpravodajské informace o stavu a situaci v zemi.²⁰

Vše vyvrcholilo zahájením operace Barbarossa, tedy německého útoku na SSSR, kdy se nahromaděná frustrace a nenávist k sovětskému režimu v zemi změnila v otevřené tzv. „Červnové povstání“. Dle instrukcí byly ihned obsazeny strategické objekty, obyvatelstvo se začalo ozbrojovat a spontánně odzbrojovat jednotky Rudé armády ve snaze o „ustanovení svobodného a nezávislého litevského státu, vrácení majetku do osobního vlastnictví, zavedení sociálně citlivé politiky, obnovení administrativy do stavu před 15. červnem 1940 a obnovu policie.“²¹ Některá města (například Kaunas) byla osvobozena od rudoarmějců ještě před příjezdem jednotek wehrmachtu a lidé vítali německou brannou moc květinami jako skutečné osvoboditele.

Nic z požadavků LAF ale nacistická správa neuvedla v praxi, postupně politicky eliminovala vytvořenou prozatímní vládu a místo obnovení samostatnosti byla Litva inkorporována do tzv. *Reichskommissariat Ostland*. Zanedlouho byly uvedeny v platnost německé rasové zákony a samotní Litevci žádali tvrdé tresty pro Židy, bolševiky a nepřátele vlasti.²² S novými „osvoboditeli“ se však realita běžného života vůbec nezměnila a řadu sovětských opatření Němci s radostí převzali (např. řízené hospodářství, znárodněný průmysl, bankovníctví, ale i různé restriktce proti národovectví, jako například zákaz zpěvu státní hymny, zákaz vyvěšování litevské vlajky, atd.).²³ Vcelku záhy si německá administrativa litevské obyvatelstvo znepřátelila natrvalo a úplně přijetím dalších opatření, která vysávala ekonomicky zemi.²⁴

²⁰ Valentinas Brandišauskas, „The June Uprising of 1941“, *Lithuanian Historical Studies*, č.3 (1998): 51.

²¹ Valentinas Brandišauskas, „Anti-Soviet Resistance in 1940 and 1941 and the Revolt of June 1941“, in *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*, ed. Arvydas Anašauskas (Vilnius: Akreta, 2002), 19.

²² Židé byli totiž spojováni se sovětizací kvůli jejich vysokému počtu v sovětské administrativě, a tak se stalo židovské etnikum, tak významné a početné v Litvě (Vilnius byl nazýván „Severním Jeruzalémem“), brzy obětmi pogromů, páchaných etnickými Litevci. Ibid, 18.

²³ Brandišauskas, „The June Uprising of 1941“, 69.

²⁴ Rekvírování potravinové produkce, hospodářských zvířat, výrobků, nucené nasazení litevského obyvatelstva pro práci v Říši, aj.

Během války se v odbojových kruzích řešila zcela zásadní otázka: jak znovu nastolit nezávislost a jaké prostředky k tomu zvolit – jestli tajnou podzemní armádou, připravenou k boji poté, co Němci ztratí pozice na východní frontě, anebo zformováním oficiálních jednotek, jež by bojovaly proti SSSR po boku wehrmachtu a které budou Němci vycvičeny a vyzbrojeny.²⁵ Estonsko a Lotyšsko se vydalo cestou otevřené spolupráce s nacisty, za účelem vydobýt si nezávislost a svobodu přímou podporou Třetí říše, a tak vznikla za války v Estonsku jedna celá divize zbraní SS, v Lotyšsku dokonce divize dvě. Oproti tomu šel v Litvě protinacistický odboj jinou cestou než spoluprací s Němci. Naprosto jasně definoval své úhlavní nepřátele – největší litevský nepřítel je Sovětský svaz a teprve až pak nacistické Německo.²⁶ Proto obyvatelstvo nemělo klást nacistické okupační správě aktivní odpor, mělo nechat Německo, aby vyčerpalo SSSR vleklými boji a vyplnil se předpoklad odbojářů, že se bude opakovat situace z první světové války, kdy se Rusko i Německo válkou vyčerpalo natolik, že vznikl prostor k vytvoření nezávislých pobaltských republik. Za nejvýznamnější úspěch protinacistického odbojového hnutí je považován bojkot vstupu Litevců do tvořeného Litevského legionu SS, protože nábor v Litvě, na rozdíl od Ukrajiny, Lotyšska i Estonska, skončil naprostým fiaskem.²⁷

Příchod Rudé armády, přinášející neodvratitelně druhé dějství sovětizace, se po jejích úspěších na frontě blížil a v roce 1944 už bylo jasné, že obnovení LiSSR a zúčtování s Litevci je otázkou blízké budoucnosti. Jak prohlásila během diskusí doprovázejících přípravu na pompézní oslavy 60. výročí konce války v Moskvě tehdejší lotyšská prezidentka Vaira Vike-Freiberga: „Na rozdíl od západní Evropy porážka nenáviděného impéria nacistického Německa nevedla k osvobození mé země. Tři baltské státy – Lotyšsko, Estonsko a Litva se naopak staly obětí brutální okupace jiného totalitního státu – sovětského Ruska. Na pět dlouhých desetiletí byly Lotyšsko, Estonsko a Litva vymazány z mapy Evropy. V době vlády sovětského Ruska baltské země zažily masové deportace a vraždění, ztrátu suverenity a příchod ruskojazyčného obyvatelstva.“²⁸

²⁵Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė, „The Partisan War in Lithuania from 1944 – 1953“, in *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*, ed. Arvydas Anašauskas (Vilnius: Akreta, 2002), s. 28.

²⁶Arunas Bubnys, *Nazi resistance movement in Lithuania 1941-1944* (Vilnius: Vaga Publishers, 2003), 22.

²⁷ Stav jednotky se podařil naplnit jen z jedné pětiny i přes to, že část branců byla násilně převelena z litevských policejních a pomocných jednotek, viz Miroslav Tejchman, *Ve službách Třetí říše: Hitlerovi zahraniční jednotky* (Praha: Mladá fronta, 1999), 143.

²⁸Luboš Veselý, „Válka o válku: Interpretace válečných dějin jako politická zbraň“, *Dějiny a současnost*, online: <http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/11/valka-o-valku-> (staženo: 25. 1. 2011).

Na obnovení sovětské mocenské kontroly nad bývalými nezávislými republikami Litvou, Lotyšskem a Estonskem nereagovaly pobaltské národy s pasivitou příznačnou pro okupaci Sovětským svazem z léta 1940.²⁹ Období po válce je v Litvě často nazýváno velmi příznačně jako „*karas po karo*“, tedy „válka po válce“, nebo sovětskými bezpečnostními orgány „neviditelná fronta“.³⁰ Litevci měli při ústupu německých jednotek z Litvy v roce 1944 dvě alternativy: buď zůstat v zemi a přijmout svůj osud, i kdyby měl znamenat boj se zbraní v ruce proti okupantům jako před třemi roky při Červnovém povstání, nebo utéct na západ do demokratických zemí. Lidé, kteří zaváhali, „... se stali oběťmi okolností“.³¹

V září 1944, když už Rudá armáda pevně držela většinu území Litvy, protinacistické podzemní hnutí, zformované za války, Nejvyšší výbor pro osvobození Litvy, neboli VLIK (*Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas*), vydal prohlášení, ve kterém vyzýval všechny Litevce, aby: „... vzdorovali všem pokusům o obnovení nedemokratického sovětského režimu v Litvě a bránili se všem pokusům deportovat litevské obyvatelstvo do odlehlých krajů Sovětského svazu. Tento boj litevského lidu je boj pro jeho svobodu, pro právo na nezávislý život, pro jeho samotné přežití“.³² A tomuto volání do zbraně vyslyšelo mnoho lidí, kteří se z nejrůznějších důvodů, očekávajíce příchod pokračující sovětizace, začali uchýlovat a ukrývat do litevských lesů.

5. Miško broliai – lesní bratři

Definovat, koho můžeme a nemůžeme nazývat aktivním účastníkem ozbrojeného odporu v Pobaltí, neboli „lesním bratrem“, partyzánem, či „banditou“, je složitá otázka, která s sebou nese mnoho úskalí. Velmi těžko se definice aplikuje na složitou poválečnou situaci v Pobaltí. Také je třeba cítit sémantický rozdíl mezi termíny lesní bratr, partyzán a také bandita. „Lesní bratr“ („*miško brolis*“), stejně jako sovětské označení „bandita“, je totiž hromadné označení pro lidi, skrývající se v lesích. Navíc lesními bratry se ale nazývali již lidé, kteří utekli v Pobaltí do lesů při revoluci z let

²⁹ Švec, *Dějiny pobaltských zemí*, 241.

³⁰ Laima Vincė, „The Invisible Front: Lithuania's Armed Resistance against the Soviet Union“, předmluva ke knize Juozas Lukša: *Forrest Brothers: The Account of an Anti-Soviet Lithuanian Freedom Fighter, 1944 – 1948*. CEU Press: Budapest, 2009, 2.

³¹ Juozas Lukša, *Forest Brothers: The Account of an Anti-Soviet Lithuanian Freedom Fighter, 1944 – 1948* (Budapest: CEU Press, 2009), s. 37.

³² Lane, „*Lithuania: Stepping Westward*“, 59.

1905 – 1906 a také v období německého ovládnutí Pobaltí během první světové války v letech 1915 - 1918.³³ Skrývání v lesích samo o sobě však nemusí být nutně spojeno s ozbrojenou rezistencí ani s určitými politickými cíli. Samotní příslušníci aktivní rezistence sami sebe nazývali nejčastěji „*partyzanai*“, tedy „partyzány“³⁴, méně často už „*miškiniai*“, tedy „muži lesa“.³⁵

Zkrátka ne všichni, kdo se schovávali v lesích před represí sovětských orgánů, mohou být označeni jako politicky motivovaní členové partyzánských jednotek, bojujících za svobodu a nezávislost meziválečných pobaltských republik, rozhodně ne v období války a těsně po ní. Osoby, jež se rozhodly pro ilegality a přežívání v lesích, vedlo k tomuto nelehkému rozhodnutí několik důvodů - někteří skutečně jednali z vlasteneckých pohnutek, avšak mnoho lesních bratrů se jen snažilo utéct před brannou povinností a nuceným nástupem do Rudé armády³⁶, někteří jedinci utekli před hroící perzekucí ze strany NKVD, excesy vojáků Rudé armády, či před tíživou poválečnou situací. Mnohdy byly motivy podpořené ještě nesprávnou interpretací mezinárodní situace – druhá sovětská okupace byla považována za dočasnou a vycházela z předpokladu, že je konflikt Západu a Sovětského svazu nevyhnutelný a může být očekáván v nejbližší době – tedy těsně po válce. Předpoklady a naděje lesních bratrů, že „...přijdou Američané – a vše bude při starém“³⁷ jsou znatelné jednak ze směrnic partyzánských oddílů pro přípravu mobilizace a povstání v případě světového konfliktu, jednak jsou často zaznamenány v partyzánských denících, především ve spojení s různými mezinárodními krizemi (sovětsko-jugoslávská roztržka, Berlínská krize, atd.), ještě mnoho let po válce.³⁸ Absence jakékoliv pomoci hnutí ze zahraničí a nevyplnění nadějí, vkládaných do změny Studené války ve válku horkou, se postupem času stalo významným faktorem oslabující protisovětský odboj v regionu.³⁹

³³ Mihajl Krysin, *Pribaltijskij fašizm: istorija i sovremennost* (Moskva: Vece, 2007), 438.

³⁴ Baliukvičius, Lionginas. *The Diary of a Partisan: A Year in the Life of the Postwar Lithuanian Resistance Fighter Dzūkai*. Genocide and Research Centre of Lithuania: Vilnius, 2008. S. 27.

³⁵ Vincė, „*The Invisible Front*“, 4.

³⁶ Mnoho lidí uteklo do lesů, aby unikly službě v Rudé armádě v posledních fázích války s Německem, protože shánění rekrutů na frontu probíhalo mnohdy na základě nátlaku, kdy jednotky vnitřní bezpečnosti SSSR jezdily po venkově, prohledávaly vesnice a lesy ve snaze najít rekruty pro tzv. „Litevské jednotky“, které až na důstojníky tvořili Litevci, mnohdy bez žádného vojenského výcviku a bez patřičné výzbroje. Viz Lukša, „*Forrest Brothers*“, 56 a 67.

³⁷ Zubkova, „*Pribaltika i Kreml*“, 205.

³⁸ Baliukvičius, „*The Diary of a Partisan*“, 33.

³⁹ Zubkova, „*Pribaltika i Kreml*“, 207.

Pro mnoho lidí, kteří se uchýlili do lesů, bylo skrývání se, ve snaze přečkat nejhorší teror, jedinou činností.⁴⁰ Partyzáni, příslušníci aktivní protisovětské rezistence, jsou ve snaze o heroizaci a zveličování hnutí, definováni jako: „lidé, kteří se schovávají nebo žijí v ilegalitě po nějakou dobu a (nebo) se zúčastňují politických (tím je myšlena činnost propagandistická, občanské protesty, či vyzívání k nim – pozn. autora) či vojenských akcí ...“.⁴¹ Pod tuto „širokou“ definici se tak dají zařadit všichni lidé, skrývající se v lesích, kteří ale ve skutečnosti nemohou být považováni za politicky motivované členy ozbrojené rezistence. Takže nezbyvá než souhlasit s kritikou ruské historiografie na adresu „západních historiků“⁴², kteří do aktivní rezistence započítávají i dezertéry, odpírače branné služby, lidi ukrývající se před perzekucí sovětského represivního aparátu, aj.⁴³ Pokud tedy vezmeme v potaz různé důvody ukrývání se Litevců v ilegalitě, tak se rázem změní počty „partyzánů“ z desetitisíců na tisíce. Protože započítávat všechny by to bylo stejné, jako do řad sovětských partyzánů započítávat všechny lidi, skrývající se před nacisty.⁴⁴

Kdo však byli partyzáni, skrývající se v hlubokých litevských lesích a bažinách? V jejich řadách se dá najít mnoho zajímavých osudů. Přesto však jde vyzorovat řadu obecných rysů.

V partyzánských oddílech se zdržovali většinou mladí lidé - „mladí idealisté, někdy děti obětí represe.“⁴⁵ Mladí partyzánů, jako společný rys účastníků ozbrojené rezistence v Litvě, je evidentní. Průměrný věk partyzánů v roce 1944 byl dvacet let a více než polovina neprošla vojenskou službou.⁴⁶ Ostatně potvrzují to i záznamy z deníku Lionginase Baliukvičiuse alias *Dzūkase*, kdy jemu samotnému bylo pouze 24 let, když se stal velitelem partyzánské oblasti. K ilustraci může posloužit i seznam všech spolubojovníků, zmíněných v jeho deníku, ze kterého jasně vyplývá, že naprostá většina z nich se narodila po první světové válce, konkrétně ve 20. letech 20. století, tedy v době jejich zapojení do partyzánského hnutí jim bylo mezi 18 a 27 lety a vyrůstali

⁴⁰ Mart Laar, „The Armed Resistance Movement in Estonia from 1944-1956“, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002), 209.

⁴¹ Ibid.

⁴² Do řad „západních“ historiků, což je označení z ruské a sovětské historiografie, která poukazuje na idealistické vidění partyzánů a nešetří kritikou na adresu banditů/partyzánů. Do těchto řad jsou započítáváni i někteří historici z Východní Evropy – např. z Pobaltí.

⁴³ Dle údajů sovětských bezpečnostních služeb bylo zlikvidováno v letech 1944-1945 téměř 80 tisíc odpíračů mobilizace (76 %) a dezertérů (24 %), viz Zubkova, „*Pribaltika i Kreml*“, 199.

⁴⁴ Krisin, „*Pribaltijskij fašizm*“, 438.

⁴⁵ Juozapas Bagunašauskas, „The Formation and Activity of Youth Resistance Organizations in Soviet-occupied Lithuania“, *Lithuanian Historical Studies* Vilnius, č. 3 (1998), 85.

⁴⁶ Gaškaitė-Žemaitienė, „*The Partisan War in Lithuania*“, 35.

tedy v době nezávislé republiky.⁴⁷ Partyzánské oddíly navíc mnohdy iniciovaly vznik různých mládežnických organizací, které tvořily základnu jednak pro rekrutování dalších partyzánů do aktivního odboje, jednak jako zdroj pro získávání informací, materiálu a také pro distribuci letáků a partyzánských tiskovin. Až 50 % propagandistického materiálu bylo ve společnosti distribuováno středoškoláky.⁴⁸ Ministr vnitra LiSSR D. Jefimov přiznal na zasedání VKS(b) LiSSR v roce 1948, že mládež do 25 let je páteří „nacionalistického odboje“, a tak by měl být kladen větší důraz na práci právě s touto cílovou skupinou, ideálně její zapojení do boje proti partyzánskému hnutí.⁴⁹ Proto bylo klíčové získat mládež do organizací jako Komsomol (Komunistický svaz mládeže), odkud se nejčastěji rekrutovali příslušníci *istrebitěľů* (lokální milice), či budoucí stranické kádry a důstojníci NKVD.

Také katolická církev hrála v období po válce důležitou roli v litevské společnosti jako opora a jeden z národních atributů, za který se mohli lidé ukrýt v těžkých dobách. Kněží a církevní hodnostáři byli významnou součástí elit národa. A protože v sovětské společnosti nebylo pro náboženství, natož pro kněžstvo, místo, tak se stali přirozenou oporou odbojového podzemního hnutí. Toto „spojenectví“ však nebylo tak intenzivní, jak se na první pohled zdá. Bez zdrojů a pod tlakem sovětských represivních orgánů nechtělo být litevské duchovenstvo přímo spojováno s partyzány, a tak, ačkoliv byli partyzáni často hlubocí věřící a duchovní jim často poskytovali duchovní útěchu, přímo do řad partyzánů se přidalo jen minimum mužů víry – jedním z těchto výjimek byl kaplan Taurské partyzánské oblasti Justinas Lelešius, či člen Jednotného hnutí demokratického odporu (BDPS - *Bendras demokratinis pasipriešinimo sąjūdis*), zastřešující odbojové organizace, otec Juozas Stankūnas.⁵⁰

Aktivní rezistence samozřejmě integrovala i dezertéry, oportunisty a kriminální živly, ale především to bylo hnutí, kde majorita pocházela z „... malých a středních zemědělských usedlostí, dělníků, studentů, vojáků meziválečné litevské armády, některých kněží a z řad inteligence“.⁵¹ Navíc praxe trestání recidivistů a zločinců v sovětském soudním systému byla mírnější, než při trestání politických činů, natož páchaných se zbraní v ruce, proto partyzánské protisovětské hnutí pro zločince nebylo

⁴⁷ Baliukvičius, Lionginas. *The Diary of a Partisan ...* s. 176-182.

⁴⁸ Bagušausas, „The Formation and Activity of Youth Resistance Organizations...“, 86.

⁴⁹ Vytautas Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje ir jų nusikalstama veikla : antroji sovietinė okupacija (1944-1953) = Political Bodies of the Soviet Union and Lithuania and their criminal activities : the second Soviet occupation (1944-1953)* (Vilnius: Margi raštai, 2008), 127.

⁵⁰ Arūnas Streikus, The Resistance of the Church to the Soviet Regime from 1944 to 1967, in: Arvydas Anašauskas (ed.) *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002), 85.

příliš perspektivní. Oproti tomu se v lesích skrývaly mnohdy celé rodiny, některé se zapojily do protistátní činnosti (kdy muži bojovali a skrývali se v lesích a ženy zajišťovaly nezbytnou logistickou činnost). Ale partyzánské hnutí skutečně stálo především na studentech, na lidech pocházejících z venkova a na příslušnících rozpuštěné meziválečné litevské armády (z analýzy zneškodněných velitelů partyzánských jednotek vychází, že 37 % byli důstojníci meziválečné armády, 10 % bývalí policisté, 10 % učitelé a 10 % studenti).⁵² Oproti tomu obyvatelé měst a „intelektuály“ aktivní rezistence příliš napřítahovala, jak ostatně dokazují povzdechy partyzána *Dzūkase* v jeho deníku.⁵³ Ti, pod stálým politickým nátlakem, ale i díky faktické izolaci venkova od měst, zůstávali, až na pár výjimek, „...potichu a nekladli sovětskému režimu odpor.“⁵⁴

Struktura složení oddílů lesních bratrů ale byla proměnlivá, protože byla v průběhu času ovlivňována externími faktory. Nejdříve sestávala především z lidí, skrývajících se před konskripcí, dezertérů z Rudé armády, mnohdy studentů středních škol, gymnázií, ale také zbývajících nižších meziválečných důstojníků, kteří nebyli deportováni. Později, zvláště v roce 1949, se řady partyzánů rozšířily o rodinné příslušníky statkářů („kulaků“), kteří měli být deportováni v průběhu kolektivizace do pracovních táborů na Sibiři, ale nějakým způsobem unikli svému odsunu, takže jediný způsob „přežití“ pro ně znamenal vstup do řad partyzánských oddílů.

Úloha ženy nebyla rozhodně zanedbatelná - celkově byly nalezeny doklady o asi 250 ženách, sloužících aktivně v partyzánských oddílech.⁵⁵ Na druhou stranu to byly právě převážně ženy, které distribuovaly ilegální tiskoviny mezi obyvatelstvo, zajišťovaly dodávky jídla, či zdravotnického materiálu a také informace od podporovatelů. Ženy a dívky zároveň sloužily jako spojky a prostředníci při komunikaci mezi jednotlivými partyzánskými oddíly, ač jim při prozrazení a zadržení hrozily tvrdé tresty pro celou rodinu, deportace a případné mučení při výsleších ve sklepeních úřadovny složek vnitřní bezpečnosti ve Vilniusu.

Z národnostního hlediska bylo litevské partyzánské hnutí vcelku homogenní, ač v řadách partyzánských oddílů bojovali i lidé lotyšské, německé, polské, běloruské a ruské národnosti. Partyzáni nelitevského původu však nebyli pro odbojové hnutí příliš

⁵¹ Lane, „*Lithuania: Stepping Westward*“, 64-65.

⁵² Gaškaite-Zemaitienė, „*The Partisan War in Lithuania*“, 35.

⁵³ Baliukevičius, „*The Diary of a Partisan*“, 76.

⁵⁴ Tininis, „*Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*“, 116.

⁵⁵ Vincė, „*The Invisible Front*“, 11.

důvěryhodní. Proto například na jaře 1945 bylo zavedeno pravidlo v Taurasské partyzánské oblasti (*Tauro apygarda*), že, s výjimkou pro lidi lotyšského původu, nebudou do řad partyzánských uskupení přijímáni lidé jiné, než litevské národnosti.⁵⁶

5.1. Periodizace odboje

Odboj na území bývalé Litevské republiky je některými historiky dělen na dvě období: období „síly“ (1944- 1948) a období postupného úpadku (1948-1952).⁵⁷ Dle mého názoru je však mnohem přesnější dělení do třech fází, odpovídajícím následujícímu časovému rozdělení⁵⁸:

- 1) červenec 1944 – květen 1946
- 2) květen 1946 – listopad 1948
- 3) listopad 1948 – květen 1953

Je totiž důležité pohlížet na válku a období těsně po ní z trochu jiného úhlu. Válka totiž přinesla řadu specifických problémů, které přímo či nepřímo ovlivňovaly partyzánské hnutí. Především v prvních fázích utíkali lidé hromadně do lesů, například jen v listopadu 1944 uteklo 33 tisíc lidí, protože „...NKVD běsnila po celé Litvě“.⁵⁹ Ale ne všichni samozřejmě patřili k aktivní rezistenci, přestože tak na ně často bylo represivními složkami nahlíženo.

5.1.1. Období celospolečenského vzdoru: červenec 1944 – květen 1946

Ač byla Litva osvobozena/znovu okupována Sovětským svazem už v létě 1944, tak je rok 1945 považován za vrchol partyzánských aktivit, ačkoliv Levrentij Berija tvrdil, že vymytí protisovětské nacionalistické živly do dvou až tří týdnů po obnovení kontroly nad zemí.⁶⁰ Poválečná situace byla pro odboj v mnoha ohledech jedinečná a příhodná, proto byl v této zemi ozbrojený odpor bezesporu nejsilnější z celého Pobaltí. To bylo způsobeno několika činiteli – jednak příhodným prostředím pro odbojovou činnost (hluboké lesy, rozsáhlé a neprostupné močály, těžko kontrolovatelné agrární oblasti),

⁵⁶ Lukša, „*Forrest Brothers*“, 100.

⁵⁷ Stanley Vardys, „The Partisan Movement in Postwar Lithuania“, *Lituanus* (1969), online: http://www.lituanus.org/1969/69_1_02.htm (ověřeno 10. 5. 2012).

⁵⁸ Gaškaitė-Žemaitienė, „*The Partisan War in Lithuania*“, 28.

⁵⁹ Ibid. s. 27.

⁶⁰ Vincė, „*The Invisible Front*“, 19.

jednak jiná, více vyčkávací, politika národního odboje v době německé okupace spolu s několikaletým projitím válečné fronty, což je klíčové pro vyzbrojení podzemního hnutí.⁶¹

Zdrženlivější taktika protinacistického odboje⁶² měla dalekosáhlý dopad na „lidské zdroje“ pro aktivní ozbrojenou rezistenci po válce. V lesích se v době vstupu vojáků Rudé armády do země skrývalo z nejrůznějších důvodů už značné množství lidí - například kvůli hrozícím nacistickým perzekucím, což je případ příslušníků Plechavičiūsova litevského teritoriálního sboru.⁶³ K nim se postupně přidávali lidé, na něž dolehly tvrdé represe, první deportace, rabování rudoarmějců a také, dle mezinárodního práva zapovězený, „lov na brance“ sovětskými bezpečnostními orgány, kteří měli bojovat v rámci Rudé armády proti nacistickému Německu. Obrovské počty lidí, ukrývajících se v lesích, dokládá i hlášení jednotek ministerstva vnitra SSSR (MVD), kdy v roce 1944 a 1945 zlikvidovaly a zajaly přes 70 tisíc dezertérů a lidí, ukrývajících se před brannou povinností v Rudé armádě.⁶⁴

Na druhou stranu je pravda, že ne všichni, kdo se skrývali v lesích, můžeme považovat za aktivní protisovětské „živly“. Nelehké životní podmínky obyvatelstva v zázemí fronty vedly k excesům příslušníků Rudé armády, podporovaných mnohdy i oficiálně – např. v nařízení Sergeje Kruglova, zástupce Beriji na MVD, je jasně definován přístup k pobaltským národům jednotkami vnitřní bezpečnosti: „...kdo utíká, je nepřítel, a proto musí být zastřelen“.⁶⁵ Toto „pravidlo“ se v Pobaltí běžně aplikovalo, stejně jako nařízení, že veškeré usedlosti, navštívené partyzány, musí být zapáleny a srovnány se zemí. Tímto způsobem řada nevinných a neozbrojených lidí je zastřelena jen proto, že se snažili utéct při příjezdu sovětských jednotek do oblasti.

⁶¹ Část zbraní, používaných partyzány, byla německé provenience (hlavně v prvních fázích odboje), část přirozeně kořistní sovětské a část se mezi lidi dostala od původní litevské meziválečné armády, proto se například na mnoho fotografiích litevských lesních bratrů objevují i československé kulometry ZB vz. 26 (např. Baliukevičius, *The Diary of a Partisan*, 62).

⁶² K negativnímu postoji Litevců vůči německým „osvoboditelům“ přispěla zajisté i skutečnost, že v plánech budoucího uspořádání Evropy mělo být 85% lidí litevské národnosti deportováno podle nacistických expertů na Východ, jen asi 15% tedy byl schopen arizace a začlenění mezi germánské etnikum. Viz Bubnys, *Nazi resistance movement in Lithuania*, 22.

⁶³ Ten vznikl pod dozorem nacistické státní správy v roce 1944 v plánovaném stavu 5000 mužů. Jelikož bylo slíbeno, že útvar bude veden litevskými důstojníky a bude působit výhradně na území Litvy, tak se přihlásilo k boji proti Rudé armádě ve velmi krátké době okolo 20 000 dobrovolníků, doufajíce v německý výcvik a zbraně. Tou dobou se, na východní frontě ustupující, německé branné moci hodil každý voják, a tak měla být, navzdory slibům, většina přihlášených odvelena do jiných jednotek než do teritoriálního sboru, např. k hlídkovým, či pracovním jednotkám v Říši. Zjištění, jaký osud čekal dvě třetiny přihlášených, vyvolalo vzpouru ve výcvikovém táboře na posádce v Miriampoli. Velitelé sboru byli po jeho potlačení popraveni, nebo deportováni do koncentračních táborů, a většina dobrovolníků se uchýlila do lesů, aby následně vytvořili páteř partyzánských jednotek.

⁶⁴ Zubkova, „*Pribaltika i Kreml*“, 199.

⁶⁵ Juozas Starkauskas, *The NKVD – MGB Army*, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002), 50.

Pro první období je typická hromadná rebelie obyvatelstva proti sovětským autoritám, způsobená obavami z odplaty za postoj Litevců k Sovětskému svazu v začátku operace Barbarossa, ale podpořený i nedůvěrou sovětských represivních orgánů ke všem, kdo byl jen na krátký čas prošel německou okupační správou. První období partyzánské války je spjato s otevřenými bitvami s těžkými ztrátami na obou stranách a rozsáhlými operacemi velkých těles Rudé armády (která byla zapojována do akcí proti „banditům“ pouze v prvním období) a represivních orgánů Sovětského svazu proti „banditům“, mnohdy za pomoci dělostřelectva a letectva. Partyzáni se organizovali do větších jednotek, budovali opevněné základny se zákopy, ženíjnými prostředky a byli vedeni ke konvenčnímu způsobu válčení pod velením bývalých důstojníků litevské meziválečné armády bez zkušenosti s guerillovým způsobem boje. Konvenční bojové operace pro partyzánské hnutí znamenaly velkou nevýhodu, neboť partyzáni byli jednoduše přečíslováni sovětskými jednotkami a postupně likvidováni. Partyzáni na druhou stranu, díky vysokému počtu a válečné situaci, *de facto* ovládali části venkova a stahovali se pouze, pokud dorazila do oblasti větší jednotka NKVD. Po jejich stažení se ale opět stávali pány ve venkovských oblastech oni.⁶⁶

Už od první fáze se partyzáni snažili o zastřešení hnutí a sjednocení velení na národní úrovni. V roce 1946 vzniklo sice Jednotné hnutí demokratického odporu (BDPS), ale prakticky nefungovalo, především kvůli sovětským protiopatřením a infiltraci organizace zevnitř, což zamezilo její „konsolidaci“.⁶⁷ Opravdová unifikace pod jednu organizaci se povedla vytvořit až v roce 1949, do té doby je hnutí prakticky nekoordinované a bez jednotného velení. Na druhou stranu všichni partyzáni museli složit přísahu⁶⁸, nosili alespoň části uniforem meziválečné armády, podléhali armádní subordinaci a také měli vlastní hodnostní označení, a tak naplňují znaky, odlišující v současném diskursu guerillu od terorismu.⁶⁹

Toto období je také jediné, kdy byli litevští partyzáni fakticky podporováni ze zahraničí – z německých letadel bylo vysazeno asi 200 litevských parašutistů,

⁶⁶Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 98.

⁶⁷Vardys, „*The Partisan Movement in Postwar Lithuania*“, online.

⁶⁸„Přisahám ve jménu našeho Pána (...), že budu bojovat za svobodu Litvy a znovunastolení litevské nezávislosti, přičemž nebudu litovat ztráty svého bohatství, zdraví ani vlastního života...“ Lukša, *Forrest Brothers*, 139.

⁶⁹Miroslav Mareš, „Vymezení pojmů terorismus, válka a guerilla v soudobé bezpečnostní terminologii“, *Obrana a strategie* (2007), online: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2004/1-2004/vymezeni-pojmu-terorismus-valka-a-guerilla-v-soudobe-bezpecnostni-terminologii.html> (staženo 14. 5. 2012).

<http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2004/1-2004/vymezeni-pojmu-terorismus-valka-a-guerilla-v-soudobe-bezpecnostni-terminologii.html>

vycvičených Němci a vyslaných zpět do vlasti s množstvím zbraní, munice a výbušnin, určených k diverzním operacím v týlu Rudé armády.⁷⁰

Konec prvního období je spjat s několika souběžnými faktory, působícími drtivě na partyzánské hnutí. Podepsání mírové smlouvy a konec druhé světové války uvolnil sovětské prostředky a lidské zdroje z fronty k operacím „v zázemí“. Navíc těžké ztráty mezi partyzány a také vyhlášení amnestie při příležitosti konce války, vyhlášené generálmajorem sovětských bezpečnostních orgánů Bartašiūrasem, přinesly další úspěchy v boji s aktivním odbojem a rapidně snížily počty lesních bratrů. Amnestie využilo mezi lety 1944-1945 a „zlegalizovalo“ tak svůj život přes více než 43 tisíc lidí. Amnestii využila především řada dezertérů, odpíračů mobilizace do Rudé armády (85 % legalizovaných)⁷¹, ale i aktivních partyzánů, kteří se dobrovolně a bez hrozby trestu vraceli z ilegality do normálního života. Dalším faktorem byla nátlaková politika a vyhrožování, že rodiny partyzánů, pokud se nevzdají a nevyužijí amnestie, budou deportovány do pracovních táborů na Sibiři a jejich majetek zabaven. Amnestie sice proběhla velmi úspěšně a v lesích zůstali skutečně jen ti, pro něž legalizace byla z nějakého důvodu nepředstavitelná, ač příslib, že sovětská správa nebude nijak amnestované partyzány dále perzekuovat, byla lživá a partyzáni byli vystavováni nátlaku a dalším represím (např. byli nuceni ke spolupráci s orgány NKVD-MGB a rekrutováni pro práci proti bývalým spolubojovníkům).

Pro velení partyzánských oddílů přinesla amnestie na druhou stranu i jistou úlevu a přínos, proto nebylo nikomu bráněno, aby ji využil, neboť stejně „počet partyzánů v dané chvíli byl příliš velký pro zamýšlené operace [...] a pro sedláky, kteří je podporovali, znamenal obrovské břemeno, které lehce vedlo sovětské jednotky vnitřních vojsk k jejich odhalení a potrestání.“⁷²

Nejvýznamnější akcí partyzánů bylo organizování bojkotu voleb do Nejvyššího sovětu LiSSR, které se odehrály v únoru 1946. Zvýšená partyzánská aktivita kolem voleb znamenala velké ztráty (jen v období volební kampaně bylo zabito 667 partyzánů)⁷³, ale distribucí tiskovin, útoky na volební místnosti, volební komise, či zneschopnění fungování státní správy (např. skrze zabavování dokladů občanů

⁷⁰ Lukša, *Forrest Brothers*, 95-96.

⁷¹ Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 29.

⁷² Lukša, *Forrest Brothers*, 142.

⁷³ Vytautas Tininis, *Komunistinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje ir jo nusikaltimai : antroji sovietinė okupacija (1944-1953) = The establishment of the Communist regime in Lithuania and its crimes : the second Soviet occupation (1944-1953)* (Vilnius: Margi raštai, 2009), 60.

partyzány, aby se nemohli legitimovat ve volební místnosti a tudíž volit)⁷⁴, zapříčinila kolaps a neúspěch volební kampaně. Lidé nevolili, protože se báli odvety partyzánů, takže například v jižní Litvě, kde před 6 hodinou večerní odevzdalo svůj hlas pouze 20-30 % „způsobilých voličů“⁷⁵, byla sovětská správa nucena jezdit po okresech a sbírat hlasy po domech, což zvedlo účast voličů „pouze“ na 60-75 %. A to při typických sovětských devadesáti a výše procentech bylo považováno za významný neúspěch.⁷⁶

Konec prvního období rezistence se nese ve znamení masivních operací sovětských bezpečnostních složek proti zbytkům hnutí na jaře 1946. V tuhé a dlouhé zimě 1945/46 se ukrývali partyzáni v bunkrech a lesních kempech, které zřídka opouštěli, aby nezanechávali stopy ve sněhu a protivník je nemohl snadno lokalizovat. Na jaře však začalo období migrace a stavby nových, nezkompromitovaných bunkrů a skrýší, což byla příležitost pro sovětské bezpečnostní orgány k jejich snadné lokalizaci a likvidaci. Do akcí proti „bandám protisovětských živlů“ bylo vysláno velké množství mužů (uvolněných z frontových úkolů kvůli konci války) a počty padlých partyzánů hrozivě narůstaly, což byl důvod k tomu, aby lesní bratři výrazně změnil taktiku svých operací.

5.1.2. Boj: květen 1946 – listopad 1948

Toto období těžkých bojů, charakterizovaných jako „... smrtelná hra na schovávanou“⁷⁷, kdy se represivní orgány snažili zničit zbytky unikajících partyzánů, je provázeno nejen změnou taktiky a charakteru odboje proti sovětizaci, ale také snahou o sjednocení odbojového úsilí na celonárodní úrovni. Amnestie a těžké ztráty učinily konec velkým bojovým formacím. Z velkých a početných jednotek se hnutí přetransformovalo do malých a mobilních skupin partyzánů, ukrývajících se v lesích a bunkrech, vyhýbajících se otevřené konfrontaci se sovětskou státní mocí.

⁷⁴ Lukša, *Forrest Brothers*, 186-193.

⁷⁵ Z voleb bylo vyloučeno přes 300 000 lidí, přičemž nesměli volit: „... příbuzní registrovaných partyzánů, zabitých a zatčených lidí, osob, jež pracovali ve státní správě v průběhu nacistické okupace, velcí sedláci („kuláci“), ti, kteří odevzdávali půdu v rámci sovětské pozemkové reformy, lidé německé národnosti a jejich rodiny stejně jako ti, kdo se zaregistrovali k repatriaci do Polska...“ Tininis, *Komunistinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje*, 58.

⁷⁶ Což je ale u pravidelných volebních výsledků v Sovětském svazu, blížících se pravidelně stu procent, neprominutelný neúspěch, za který byli následně potrestáni vedoucí volební komise v kraji Alytus (jih Litvy). *Ibid*, 59.

V roce 1946 bojovalo již pouze asi 4500 mužů v řadách partyzánských oddílů.⁷⁸ Ty se sdružovaly do větších skupin až těsně před konkrétní akcí, kdy se soustředily na rychlé a nečekané útoky, přepady ze zálohy s následným stažením a také „polní soudy“ se zrádci, udavači a imigranty ze Sovětského svazu. Po velký čas se ukrývaly v důmyslně maskovaných bunkrech, jež byly často součástí zemědělských usedlostí, byly ukryty ve studni, apod. Mnohdy měly důmyslný systém obranných chodeb a únikových východů. Postupně jich bylo vybudováno po celé Litvě tisíce - zakryté běžným očím tak, že k jejich odhalení musela vést jediné zrada. A ta se ale stávala postupně velmi významným způsobem jak efektivně likvidovat odboj (v roce 1947 bylo zlikvidováno zradou 64 % zneškodněných partyzánů příslušníky NKVD, v 50. letech už to byli téměř všichni).⁷⁹

Dle požadavků VKS(b) LiSSR mělo být partyzánské hnutí zlikvidováno nejpozději do února 1947, ale tváří v tvář tomu, že i přes vážné ztráty, „buržoazně-nacionalistický odboj a jeho ozbrojené bandy“ stále drželi ve venkovských oblastech významné pozice, se termín likvidace posouval. Nejdříve z února na duben a později na dobu neurčitou s tím, že hnutí bude zlikvidováno „v blízké budoucnosti“.⁸⁰ Přesto v mnoha venkovských oblastech zůstávali partyzáni aktivní.

Konec druhé fáze hnutí je spojen hlavně s masivní deportační vlnou, která měla vést k urychlení sovětizace, odstranění opozičních sil a narušení homogenity Litvy.⁸¹ Rozhodnutí o kolektivizaci litevského venkova padlo v březnu 1948 a probíhalo dle klasického sovětského schématu – na jednotlivé statkáře byl vyvíjen stále intenzivnější nátlak ke vstupu do společného zemědělského družstva. Pokud vstoupit odmítl, tak byl vystaven neúnosně vysokým daním a odvodu nesplnitelných dávek. Jedním ze způsobů nátlaku byly i deportace s kolektivizací přímo spojené. Ty probíhaly celou dobu od „osvobození“ Litvy, ale masivní shromažďování vojsk, vagonů a materiálu pro přepravu většího počtu lidí, na jaře 1948 značilo blížící se další vlnu deportací. To neuniklo pozornosti partyzánského zpravodajského odboru, který se snažil „kulaky“ a lidi ohrožené deportací varovat. Na konci května 1948 bylo v rámci operace *Vėsna* (Bouře) přesto deportováno do sovětského vnitrozemí přes 40 000 lidí. Přesto se podařilo asi 11 tisícům lidí utéct před deportacemi do lesů a rozšířit řady lesních bratrů. A transporty pokračovaly ve větším měřítku i v roce 1949, kdy v březnu bylo deportováno dalších 30

⁷⁸ Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 34.

⁷⁹ Starkauskas, *The NKVD-MVD-MGB Army*, 58.

⁸⁰ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 135-136.

tisíc lidí. Nátlak a odstranění nejnepohodlnější vrstvy obyvatelstva, podporující navíc ve velké míře partyzány, byly důvodem úspěchu a rychlosti kolektivizace litevského venkova - na začátku roku 1949 patřilo do kolchozního systému pouze 3,8 % všech sedláků, na konci roku už 62,4 % a v roce 1950 90 %.⁸²

Na kolektivizaci reagovali sice partyzáni aktivně, ale ve výsledku poměrně bezzubě. Krom informování o tom, co se chystá na litevský venkov, vydávání různých pamfletů a propagandistických materiálů, nebo pomoci s útekem a skrýváním lidí ohrožených deportacemi, se partyzáni také částečně zaměřili na trestání „zrádců“, zapojených do kolektivizace a deportací. Vyhrůžky, „partyzánské soudy“ se zrádci vlasti a výzvy k předsedům družstevních statků byly častou partyzánskou aktivitou, ale bez výraznějšího dopadu, neboť partyzáni neměli již zdroje k vyplnění svých výhrůžek. K vyšetřování a soudům s kolaboranty, udavači, zloději a rabujícími, či za přijímání zbraní od NKVD, docházelo po varování dané osoby. Pokud člověk pokračoval v „zrazování národa“ byl souzen v nepřítomnosti a často odsouzen k trestu smrti. Nejvyšší trest dostal v rámci partyzánské soudnictví například každý člověk, jehož udání vedlo k deportaci alespoň dvou lidí a byl identifikován alespoň třemi svědky. Polní soudy fungovaly dokonce i ve třetí fázi odboje, avšak vykonání rozsudků „bylo odloženo na dobu po obnovení nezávislosti“.⁸³ Přesto popravy civilistů partyzány byli v LiSSR na denním pořádku.⁸⁴

Kolektivizační politika tak docílila výrazného úspěchu jak v sovětizaci země, tak v boji proti partyzánům – zlomila vůli obyvatelstva, podkopala základnu partyzánských podporovatelů a ve vlně uprchlíků do lesů se ukryla i řada agentů sovětských bezpečnostních služeb, kteří infiltrovali partyzánské jednotky a rozkládali hnutí zevnitř. Kolektivizace a odsun významné části podporovatelů vedla ke značným praktickým problémům se zásobováním partyzánů z kolektivizovaného zemědělství. Krádeže jídla z kolchozů a sovehozů byly jednoduše odhalitelné, jasně deklarovaly přítomnost partyzánů v oblasti, tudíž vedly k pozornosti a reakci sovětských bezpečnostních složek. Kolektivizace a deportace ve výsledku vedly k postupnému skomírání hnutí po roce 1948.

⁸¹ Kašauskienė, *Deportations from Lithuania under Stalin*, 75.

⁸² Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 37.

⁸³ Ibid. 34.

⁸⁴ Sazonov, „Sovětskaja okupacija Pribaltiki“, 331.

5.1.3.Přežívání: listopad 1948 – květen 1953

V roce 1949 došlo k zásadnímu zlomu v situaci partyzánů v Litvě. Podařilo se konečně sjednotit hnutí na celonárodní úrovni - kapitán meziválečné litevské armády Jonas Žemaitis založil z trosek BDPS, zlikvidované o rok dříve, na schůzce velitelů partyzánských oblastí Svaz litevských bojovníků za svobodu (LLKS - *Lietuvos laisvės kovų sąjūdis*) a prohlásil skrze něj partyzánské hnutí za jedinou legální litevskou vládu.⁸⁵ Po ukončení okupace se zavázala uspořádat svobodné a demokratické volby (pouze s kriminalizací komunistické strany), zajištění rovných práv a rehabilitace perzekuovaných. Primárním cílem byla komunikace se Západem a snaha zajistit pomoc podzemnímu hnutí doma. Centralizace velení a plánování ale přišla příliš pozdě, než aby něco dokázala s faktickým rozpadem hnutí dělat. Prakticky se, po neúspěšných pokusech o získání podpory ze Západu, LLKS mohl zaměřit maximálně na plánování a přerozdělování lidských a materiálních zdrojů (např. při nedostatku důstojníků v jedné oblasti převelet část z jiné jednotky).

Sovětské bezpečnostní složky „lovily“ jednotlivé partyzánské jednotky a dokázaly infiltrovat hnutí až do nejvyšších pater. V roce 1948 se v lesích skrývalo „jen“ 2300 partyzánů a v roce 1952 asi 500. Ti se zaměřovali především na informování populace a vydávání tiskovin než na přímou konfrontaci se sovětskou mocí.⁸⁶ Upuštění od bojových operací sice podstatně snížilo ztráty, na druhou stranu ale omezilo značně vliv na dění v zemi. Vydávání tiskovin, letáků, propagandistického materiálu a informování veřejnosti o mezinárodním dění (s vyhlášením a popisováním všech krizí Studené války, jež by mohly přinést konflikt mezi Západem a Východem) bylo úkolem tiskových a propagandistických oddělení partyzánských jednotek od počátku konfliktu. A ty byly v tomto ohledu velmi aktivní - v poválečných letech vycházelo 54 partyzánských novin a 18 dalších periodik (od 50 do 5000 kopií), mimo jiné i v ruském jazyce, cílené na sovětskou imigraci. Ještě v roce 1952 vycházelo nepravidelně asi 17 partyzánských novin.

V roce 1953 byl Jonas Žemaitis zatčen a zbytek vedení LLKS, kromě Adolfa Ramanauskase (šéfa vojenské sekce), zlikvidován. Partyzáni trpí nedostatkem potravin, těžkými životními podmínkami, zradou dvojitých agentů (často bývalých partyzánů,

⁸⁵ Dalia Kuodytė, The Contacts between the Lithuanian Resistance and the West, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002), 81.

⁸⁶ Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 34-42.

zlomených ke spolupráci), vyčerpávajícím a vleklým bojem bez zahraniční pomoci a také deportací svých podporovatelů. Adolfas Ramanauskas, v čele posledních přežívajících partyzánů, vedl boj až do svého zajetí v roce 1956 (tou dobou se v lesích skrývalo posledních 45 partyzánů)⁸⁷, ale prakticky od roku 1953 bylo partyzánské hnutí rozprášeno a neakceschopné. Velmi ilustrativní je rozdíl mezi deníkem Lukši (popisujícím první fázi odboje těsně po válce) a deníkem Lionginase Baliukvičiuse (popisující období mezi lety 1948 a 1949) – zatímco těsně po válce bylo cítit z Lukšových memoárů značné sebevědomí hnutí a jeho síla, tak Baliukvičiusev deník je podstatně smutnější čtení s mnoha stesky po zabitých přátelích a spolubojovnících, depresivními vyhlídkami a očekáváním smrti.

5.2. *Apygarda – partyzánská oblast*

Na území bývalé litevské republiky spontánně vznikly partyzánské oddíly, které se postupně včlenily do vznikajících partyzánských oblastí (lit. *apygarda*). Ty se dále dělily na menší *rinktinė*, neboli oddíly, které v oblasti působily.

Partyzánských oblastí nejdříve vzniklo sedm, později se však počet oblastí vyvíjel – v prvních masových fázích partyzánské války se největší oblasti rozdělily a byly vytvořeny další tři (mapa partyzánských oblastí v příloze, Příloha č. 1). Později se naopak při nedostatku mužů oblasti spojovaly, a proto se regionálně nekryly s oficiálním členěním země. Názvy partyzánských oblastí i oddílů vycházely často z litevské historie, státovědy, či z geografické působnosti konkrétních partyzánských oddílů. Jednalo se o⁸⁸:

- 1) *Vyčio apygarda* (aktivně bojující v období prosinec 1944 – leden 1953). Kdy „vytis“ (genitiv „Vyčio“) je název pro litevský státní znak, zobrazujícího stříbrného rytíře na koni na červeném pozadí, třímajícího nad hlavou meč. Oblast se rozkládala jižně od města Panevėžys včetně v oblasti nazvané *Aukštajija* (Vysočina).
- 2) *Didžios kovos apygarda* (únor 1945 – listopad 1950). V překladu „Oblast velkého boje“, jež zahrnovala velkou část země na východě včetně hlavního města Vilnius.

⁸⁷ Ibid, 43-44.

⁸⁸ Vincė, *The Invisible Front*, 17.

- 3) *Žemaičių apygarda* (březen 1945 – srpen 1953). Žmud' („Žemaitija“) je tradiční litevská oblast (přeložit by se dala jako nížina). Partyzánská oblast se nacházela na severozápadě země a zahrnovala nejvýznamnější litevský přístav Klaipėda.
- 4) *Vytauto apygarda* (srpen 1945 – prosinec 1951). Oblast pojmenovaná po největším litevském panovníku – velkoknížeti Vitoldu Velikém (lit. *Vytautas*). Partyzánská oblast se rozkládala severně od Vilniusu a zahrnovala město Utena a jeho okolí.
- 5) *Tauro apygarda* (srpen 1945 – červen 1952). Oblast polsko-litevského pomezí (v okolí města Suwalki) a sahající až po meziválečné hlavní město Kaunas.
- 6) *Dainavos apygarda* (listopad 1935 – srpen 1952). Nejjižnější oblast, zahrnující historickou oblast litevské Dzūkije a Dainavy s městem Alytus.
- 7) *Kęstučio apygarda* (říjen 1946 – červen 1953) byl partyzánský region rozkládající se na pomezí Litvy a bývalého Východního Pruska (nyní Kaliningradské oblasti), jižně od Klaipėdy. Nese jméno po dalším významném litevském vládcí a jediném litevském králi Kęstutisovi.
- 8) *Algimanto apygarda* (květen 1947 – listopad 1950). Tato oblast se nacházela na severovýchodě země, zahrnovala město Rokiškis a na jihu hraničila s velkým administrativním centrem – městem Panevežys, patřícím však již do *Vyčio apygarda*. Byla pojmenována po prvním veliteli – Algimantovi (nom. Algimantas).
- 9) *Prisikėlimo apygarda* (duben 1948 – červen 1952) byl velmi aktivní partyzánský region v centrální Litvě, do kterého patřilo město Šiaulai. *Prisikėlimas* znamená v litevštině vzkříšení, znovuzrození, v tomto ohledu znovuoobnovení nezávislého státu.
- 10) *Dariaus ir Girėno apygarda*. Partyzánská oblast nacházející se na samém severu země, zahrnující nejsevernější výběžek Litvy. Pojmenován po slavných litevských letcích, Steponasovi Dariusovi a Stasysovi Girėnasovi, kteří zahynuli v roce 1933 při pokusu o přelet trasy New York – Litva bez zastávky.

V dalších fázích ozbrojeného odporu a s rostoucími ztrátami v řadách partyzánů, nedostatkem kvalitních důstojníků a celkovou vyčerpaností z podzemní činnosti začaly

z kraje 50. let postupně zanikat některé partyzánské oblasti, či se slučovat do větších celků. Dne 5. května 1946 se dvě partyzánské oblasti z jižní Litvy – *Tauro apygarda* a *Dainavos apygarda* – sloučily do jižní litevské partyzánské oblasti s názvem *Nemuno apygarda*.⁸⁹ Nemunas je označení pro největší litevskou řeku, v českém jazyce známou jako Němen.

Další sloučení partyzánských oblastí proběhlo v únoru 1947, kdy se severolitevské oblasti Vytauto, Vyčio, Algimanto a Didžios kovos sloučily do *Karaliaus Mindaugo apygarda* (Mindaugas byl prvním a jediným litevským králem, v litevštině *karalius*). A téměř o rok později, v květnu 1948, podobným procesem unifikace a slučování prošly východolitevské oblasti *Kestučio*, *Žemaičių* a *Prisikėlimo*, sloučené do *Jūros apygarda* (Přímořská partyzánská oblast).⁹⁰

Na severo- a jihovýchodě země byly neaktivnější partyzánské oblasti, neboť na „periferii“ Litvy, tedy tam, kde nebyly dislokovány větší sovětské armádní tělesa (jako například na severozápadě země, v oblasti Klaipėdy, atd.)⁹¹ byly i příhodné přírodní podmínky pro partyzánskou činnost – rozsáhlé lesy, močály a převážně špatně kontrolovatelné zemědělské oblasti.⁹²

Regiony s velmi aktivními, vlivnými a početnými partyzánskými oddíly byly především na jihovýchodě země⁹³ - tyto partyzánské oblasti zahrnovaly historické oblasti Dainava a Dzūkija, tedy zaprvé chudší, primárně zemědělské oblasti Litvy, zadruhé rodiště litevského národního hnutí z 19. století a zatřetí oblasti bez významnějších průmyslových center. Druhou aktivní partyzánskou oblastí bylo území severně od Vilnius, vyznačující se taktéž příhodnými podmínkami pro guerillový způsob boje s rozsáhlými bažinami, hlubokými lesy a mnoha jezery. A poslední důležitou partyzánskou enklávou byly zalesněné oblasti v okolí Kaunasu.⁹⁴

Oproti tomu oblasti v okolí Klaipėdy a Vilensko nebyly po odsunu původních obyvatel a také kvůli početným sovětským jednotkám, zde dislokovaným, příliš aktivní na poli partyzánské války. V oblasti Klaipėdy proběhly dva pokusy (1947 a 1950) vytvořit partyzánské oddíly, ale ty byly velmi záhy zlikvidovány. Na Vilensku v letech 1944 a 1945 proběhly pokusy o navázání spolupráce mezi litevskými partyzány

⁸⁹ Ibid, 31.

⁹⁰ Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 38.

⁹¹ Jejich dislokace souvisí i s pokračujícími válečnými operacemi na tomto území, nebo v jeho těsné blízkosti – dobývání Kurské kapsy, boje o Prusko.

⁹² Lukša, *Forrest Brothers*, 94-95.

⁹³ Kuodytė, *The Contacts between the Lithuanian Resistance and the West*, 75.

⁹⁴ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 121.

s polskou Armijou Krajovou (AK), ale skončily neúspěchem. Další případná spolupráce byla posléze znemožněna po repatriaci polské menšiny do Polska v roce 1946. Tou dobou navíc silná vilenská organizace AK (asi 6000 vybavených a vyzbrojených mužů) byla odzbrojena jednotkami NKVD hned po obsazení Vilniusu v roce 1944 na základě dohody mezi generálem NKVD Ivanem Alexandrovičem Serovem a místním velitelem AK Iwanem Czerniachowskim.⁹⁵ Polákům pak bylo na oplátku umožněno, namísto odvodu do Rudé armády, vstoupit do polské armády, zformované v SSSR.

6. Lesní bratři a Sovětský svaz aneb Litva svazovou republikou

6.1. Jednotky zapojené do „boje proti banditismu“ a jejich struktura

Do operací proti partyzánům v Litvě byla zapojena řada organizací a jednotek. Hlavní tíhu bojů nesly jednotky vnitřních vojsk (NKVD, MVD a později MGB). Po jejich boku, především se strážními a vedlejšími úkoly, figurovali ozbrojení členové komunistické strany, komsomolci a také lokální milice, tzv. *istrebitěle*.⁹⁶ Litevští komsomolci byli často nuceni vstoupit do jednotek *istrebitěľů*, popř. přednostně posílání do škol jednotek vnitřních vojsk, aby naplnili zdání o občanské válce v zemi a třídním boji mezi „buržoazně-nacionalistickým odbojem“ a „dělnicko-rolnickou třídou“.⁹⁷ Rudá (od roku 1947 Sovětská) armáda byla zapojena do protipartyzánských operací pouze v době války a těsně po ní. To bylo umožněno díky stannému právu, platnému v Litvě do července 1946. Později byla využívána k vedlejším úkolům (např. strážním) a do přestřelků s partyzány se zapojovaly především jednotky pohraničnicků, strážící hranice

⁹⁵ Mieczyslaw Jackiewicz, *Wilenska encyklopedia 1935-2005* (Varšava: Exlibris, 2007), 14.

⁹⁶ V ruském jazyce *istrebitel*, v litevštině označován jako *stribas*, znamená hubitel, nebo ničitel. Jednotkám veleli sovětské důstojníci, ale mužstvo bylo převážně litevské (60 % Litevci). Často se však jednalo o lidi bez většího morálního kreditu – opilce, bývalé kriminálníky, atd. Viz Starkauskas, *The NKVD-MVD-MGB Army*, 61.

⁹⁷ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje, 127-132*.

a bojující hlavně s partyzány v oblasti Dzūkujė a tzv. „suvalského trojúhelníku“ (okolí polského města Suvalki, obývané převážně etnickými Litevci).⁹⁸

Počty Litevců v represivních orgánech nebyly nikdy vysoké, protože byli považováni jednak za nedůvěryhodné, jednak nebyli na práci v bezpečnostních složkách státu připraveni. Například v roce 1947 sloužilo ve 12 plucích jednotek MGB, umístěných v LiSSR, pouze 341 Litevců (z asi 18 tisíc příslušníků vnitřních vojsk). A v roce 1948 bylo pouze 36 Litevců mezi 456 vedoucími MGB (což je 7,7 %).⁹⁹

6.2. Taktika protipartyzánských operací

Téměř od počátku okupace Litvy se bezpečnostní orgány snažily o infiltraci do partyzánského hnutí, jeho diskreditaci a následnou eliminaci. Ještě na konci války na jaře 1945 shodili do oblastí Samogitije a Suvalkije výsadcáře-provokatéry, oblečené do německých uniforem a vybavené německými zbraněmi. Výsadky byly složeny z Němců, Rusů a Litevců, loajálních k Sovětskému svazu, kteří předstírali německé diverzanty a snažili se navázat spojení s litevskými partyzány přes místní obyvatelstvo. Partyzány, se kterými přišli provokatéři do styku, nemilosrdně likvidovali a lidi, kteří jim pomohli, zatkla a perzekuovala následně NKVD.¹⁰⁰ V taktice vydávání se za partyzánské oddíly, ve snaze navázat spojení se skutečnými partyzány, anebo identifikovat jejich případné podporovatele v regionu, pokračovaly bezpečnostní složky prakticky až do rozpadu hnutí. Mnohdy také měly za úkol diskreditovat hnutí záměrnou krutostí vůči civilnímu obyvatelstvu, zabavováním potravin, atp.¹⁰¹

Pro první fázi partyzánské války v Litvě byly typické tzv. „tatarsko-kozácké operace plenění a destrukce“¹⁰², kdy jednotky bojující proti partyzánům neměly stálá kasárna, jezdily bez předcházející operativní a zpravodajské práce z oblastí do oblastí „bojovat proti banditům“. Tam zničily skutečný i domnělý odpor, často terorizovaly obyvatelstvo a po krátké době se zase přesunuly do jiné oblasti. V prvních letech konfliktu (1944-5) proto docházelo k největšímu počtu excesů.¹⁰³ To ostatně potvrzuje i

⁹⁸ Starkauskas, *The NKVD-MVD-MGB Army*, 48.

⁹⁹ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 115.

¹⁰⁰ Lukša, *Forrest Brothers*, 126-128.

¹⁰¹ Více o „falešných“ partyzánech a jejich rafinovaných metodách viz Lukša, „*Forrest Brothers*“, 248-252.

¹⁰² Starkauskas, *The NKVD-MVD-MGB Army*, 47.

¹⁰³ Z poloviny zastřelených „banditů“ v letech 1944-45 byla podle odhadů třetina až polovina pravděpodobně nezbrojených. Řada sovětských jednotek, ve snaze ukrýt „neaktivitu“ v boji proti odbojovému hnutí, pouze předstírala bojové operace proti partyzánům (ve skutečnosti vedené proti civilnímu obyvatelstvu), aby vykazovala „činnost“. Po roce 1946, kdy naplno boj proti banditismu

dopis šéfa ÚV VKS(b) v Litvě Vladimira Šerbakova pro vrchního ideologa Kremlu Andreje Ždanova, kde si stěžuje na špatnou práci bezpečnostních složek a dává jim za vinu neúspěch likvidace partyzánského hnutí (jež mělo být dle plánu eliminováno do jara 1946), kdy „...MVD a MGB neuskutečňují ofenzivní operace, nemají kvalitní zpravodajskou síť (...) pití, drancování, nepřístojné chování, porušování revolučních zákonů (nezákonné zatýkání, bití zadržených, atd.) (...) se stalo normou (...) Neaktivita a strach jsou maskovány nezákonným zatýkáním ...“¹⁰⁴

Zlomem byla stálá dislokace posádek v březnu 1946 do dvou set pevných kasáren, rozmístěných ve správních centrech země. Díky vysoké mobilitě byly schopny jednotky NKVD-MVD-MGB zasáhnout v krátké době 15-20 km od základny. Spolu s tím se podařilo vytvořit velmi rozsáhlou síť konfidentů a agentů-provokatérů, což vedlo k tomu, že se od roku 1946 operace začaly velmi pečlivě plánovat na základě přesných zpravodajských informací z terénu. Později, ke sklonku partyzánské války v 50. letech, byly dokonce vytvořeny pro každou partyzánskou skupinu jedna tzv. *čekistsko-vojskovaja grupa*. Ta měla na starosti sběr informací o „svém“ partyzánském oddílu a také jeho případnou likvidaci.

7. Kontext a srovnání některých aspektů ozbrojené protisovětské rezistence v Pobaltí

V komparaci ozbrojené protisovětské rezistence v zemích anektovaných Sovětským svazem po roce 1944 (konkrétně zemí Pobaltí - Litvy, Lotyšska a Estonska – a s ohledem na srovnávání ozbrojené rezistence je nutné zohlednit i oblast západní Ukrajiny, které je litevský odboj typologicky nejbližší) zohledňují jak hodnocení kvantitativních ukazatelů (počty aktivních ozbrojených odbojářů, intenzita jejich útoků, aktivita, apod.), tak kvalitativních (situace v ozbrojeném odboji a jeho síla, specifika, taktika partyzánů v jednotlivých zemích komparovaného regionu).

Útěk do lesů, nezřídka kdy i s celou rodinou¹⁰⁵, aby unikli pronásledování a represím během druhé sovětizace, zvolilo mnoho lidí v celém Pobaltí. Z nich se stali

převzala 4. střelecká divize NKVD, excesy téměř ustaly, ale v období 1944-1945 bylo odsouzeno sovětskou prokuraturou v Litvě za popravu bez rozsudku, plenění, apod. 328 příslušníků NKVD. Viz. Starkauskas, *The NKVD-MVD-MGB Army*, 47-52.

¹⁰⁴ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 122.

¹⁰⁵ Laar, *The Armed Resistance Movement in Estonia*, 218.

zárodky vznikajících partyzánských oddílů, jejichž členové byli nazýváni lesními bratry (litevsky *Miško broliai*, estonsky *Metsavennad*, lotyšsky *Mežabráli*).

Část z nich se schovávala z ryze pragmatických důvodů: např. v obavě před represí sovětských orgánů a násilnými deportacemi do sovětského vnitrozemí. Orgány NKVD se při deportacích a represí primárně zaměřovaly na několik skupin obyvatel napříč celým znovuokupovaným „bezpečnostním koridorem“ na západě, a tak mezi lidmi, skrývajícími se v lesích bychom našli: bývalé představitele státní moci nezávislých republik, „nacionalisty a kontrarevolucionáře“¹⁰⁶, bývalé důstojníky armády a policie, stejně jako kriminální živly a spekulanty.¹⁰⁷ Další část lidí se skrývala kvůli své předchozí kolaboraci s německou okupační správou, či jen kvůli tomu, že byli pracovní nasazení v německém vnitrozemí nacistickou státní správou. V případě Estonska a Lotyšska se jedná především o pronásledování lidí, bojujících v jednotkách Waffen-SS (celkem za války tři vzniklé divize, ve kterých sloužilo přes 60 000 mužů).¹⁰⁸ Je třeba si ale uvědomit nejednoznačnost motivů, vedoucí Estonce a Lotyše ke vstupu do jednotek SS, protože na rozdíl od Litevců, byli do těchto jednotek, jakožto rasově přijatelní, mobilizováni. Takže se v mnoha ohledech nejednalo o dobrovolnou službu. Na druhou stranu o protisovětských motivech nemůže být pochyb. Je totiž nutné zdůraznit, že loajalitu a bojové kvality pobaltských jednotek ve velké míře živila zkušenost se sovětskou vládou v zemi (aneb dle hesla: nepřítel mého nepřítele je můj přítel) a blížící se Rudá armáda.

7.1. Specifika partyzánské války v Lotyšsku

Okupace Lotyšska Sovětským svazem byla impulzem pro vznik odporu mezi obyvatelstvem, které se spontánně uchýlovalo do lesů, protože již věděli co od okupace mocným susedem čekat. Na druhou stranu aktivní odpor nebyl zdaleka tak silný jako v Litvě a na Ukrajině.

Struktura obyvatelstva bývalého Lotyšska se dala, stejně jako v Litvě a v Estonsku, postojem k sovětskému režimu rozdělit do tří skupin: první, politicky nejaktivnější byli účastníci (aktivního) odboje (celkově asi 20 000 lidí) a lidé, bez

¹⁰⁶ Tzn. lídři a členové politických stran nezávislých republik, členové mládežnických organizací, novináři, ale i ostatní lidé s mezinárodními vazbami. Kvůli vazbám na zahraničí represe stala realitou i pro lidi z filatelistických, či esperantistických spolků.

¹⁰⁷ Kašauskienė, „*Deportations from Lithuania under Stalin*“, 74.

¹⁰⁸ Jiří Vykoukal, Bohuslav Litera a Miroslav Tejchman, *Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989* (Praha: Libri, 2000), 29 s.

kterých by nepřežili, tedy ti, kteří je podporovali a pomáhali jim (odhadem asi 80-100 000 lidí).¹⁰⁹ Druhou skupinou byla „tichá majorita“, většina obyvatelstva, která pracovala, o politiku se snažila moc nezajímat a nijak se proti režimu nebouřila (ač většinou sympatizovala s lesními bratry). Poslední skupinou bylo odhadem 300 000 kolaborantů, členů komunistické strany, komsomolu, aj. Minimálně polovinu z nich ale tvořili imigranti ze sovětských republik - nikoliv tedy původní obyvatelstvo.¹¹⁰ Oproti tomu etničtí Lotyšši byli základním kamenem partyzánských jednotek, avšak mimo nich se zapojili do aktivního odboje i další etnické skupiny bývalého Lotyšska z okolních zemí – Rusové, Bělorusové, Poláci i Litevci.¹¹¹

Odbojové hnutí má dva kořeny, oba dva vzniklé během druhé sovětské a německé okupace – první je práce protinacistického odboje v Lotyšském ústředním výboru (LCP – lot. *Latvijas Centrālās Padomes*), kde byli zapojeni meziváleční politici, důstojníci meziválečné armády a přední intelektuálové. Tato odbojová organizace plynule přešla po příchodu Rudé armády do odboje proti staronové okupační správě sovětské. Druhá část rezistence byla vytvořena Němci, respektive německou armádou a kontrarozvědkou, která vycvičila speciální lotyšské oddíly pro partyzánský způsob vedení boje v zázemí Rudé armády (tzv. jednotky *Wildkatzen*). Oddíly po kapitulaci Německa pokračovaly v boji proti Rudé armádě dále a někteří jejich příslušníků se stali dokonce veliteli partyzánských jednotek.

7.2. Specifika partyzánské války v Estonsku

Estonský odboj byl vybudován na podobné bázi jako lotyšský, tedy také vycházel z první sovětské a posléze nacistické okupace. Ostatně zkušenosti s „prací“ NKVD a názor na život v sovětské svazové republice během roční okupace v letech 1940-1941 jasně ukazuje rozhodnost obrany Estonců během druhé světové války v rámci jednotek *Waffen-SS* u Narvy před vstupem Rudé armády na území státu.

Estonský odboj však utrpěl už v počátcích okupace nejvýznamnější ztráty ze všech znovu anektovaných území Sovětským svazem, a tak ozbrojená rezistence byla v

¹⁰⁹ Henrich Strods, *The Latvian Partisan War between 1944 and 1956*, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*, Vilnius: Akreta, 2002), 151.

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Henrihs Strods, *Resistance in Latvia 1944-1991*, in Valters Nollendorfs a Erwin Oberländer (eds.), *The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991: Selected Research of the Commission of the Historians of the Latvia*. (Riga: Institute of the History of Latvia Publishers, 2007), 288.

porovnání s okolními zeměmi nejslabší.¹¹² Sovětské archivy hovoří o 15 000 zneškodněných, nebo zlegalizovaných partyzánech mezi lety 1944 - 1947.¹¹³ Lesní bratři v Estonsku se nejprve zaměřili na „přežití“, navázání kontaktu se zahraničím (především s blízkým Švédskem a Finskem) a stabilizování podzemního hnutí. Proto první ozbrojené vystoupení proti okupační správě proběhlo až v létě 1945 (kdy například v Litvě boje tou dobou dosáhly největší intenzity). Partyzáni se zaměřují na likvidaci menších vojenských těles Rudé armády a NKVD, kolaboranty, stranické funkcionáře, na narušování transportu peněz a zboží okupační správou, apod.

V Estonsku vznikla, na rozdíl od ostatních zemí regionu, krom lesních bratrů i rozsáhlá organizace městští bratři se kterou dokázali partyzáni udržet spojení. Městští bratři působili ve městech a pro své spojence v lesích byli velmi důležitou oporou, neboť zajišťovali zásobování, dodávky zdravotnického materiálu a kvalitní zpravodajskou činnost. Na území Litvy (a Lotyšska) oproti tomu byla naopak odbojová činnost podporována hlavně obyvateli venkova¹¹⁴ a odboj nikdy nezískal v městech významnou pozici.

7.3. Komparace ozbrojené protisovětské rezistence v regionu

Zkoumanou oblast jde rozdělit dle kvantitativních ukazatelů (počty útoků, případy šíření proklamací, ztráty, způsobené ztráty) na oblast vyšší intenzity výskytu ozbrojené rezistence (západní Ukrajina a území Litvy) a na oblast s nižší intenzitou v poměru k těmto dvěma státům (Lotyšsko a Estonsko), ale i tak poměrně významnou.

Časovou periodizaci ozbrojeného odboje mělo Lotyšsko, Estonsko i Litva téměř totožnou. Mohli bychom ji rozdělit do 4 období: mezi lety 1944 – 1945 se v lesích skrývaly desítky tisíc lidí (od odpíračů mobilizace, přes dezertéry až po vlastence z odbojových skupin). Partyzáni skrývající se v lesích tvořili početné jednotky a byli pro represivní orgány snadno lokalizovatelní. V tomto období utrpěli lesní bratři v celém Pobaltí největší ztráty (1944-1945 bylo zneškodněno asi 60 000 partyzánů, zajato jich

¹¹²Estonská rezistence utrpěla velké ztráty v bojích o Narvu pod německým velením a také v bojích proti Rudé armádě po vyhlášení tři dny trvajících nezávislého Estonska v roce 1944. Další významné ztráty způsobilo i zanechání dokumentů o národním odboji Abwehrem v Tallinu, kterých se v zápětí zmocnila NKVD a využila je při likvidaci „třídních nepřátel“. Laar, *The Armed Resistance Movement in Estonia*, 211.

¹¹³ Ibid, 217.

¹¹⁴Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 36.

bylo asi 230 000).¹¹⁵ První období bylo ukončeno možností legalizace lidí, nabídnutou sovětskou administrativou, a tak se někteří dobrovolně z lesů vrátili.

V druhém období (1946 - 1949) v lesích zbyli partyzáni, kteří bojovali z přesvědčení a pro svobodnou a nezávislost, anebo se prostě nemohli z nějakého důvodu vrátit a svůj život „zlegalizovat“ (politicky perzekuovaní – lidé, kteří měli být deportováni, bývalí příslušníci pobaltských jednotek SS, kriminální živly, atd.). V lesích se začaly budovat velmi důmyslné bunkry a hnutí přešlo na propracovanější konspirační platformu činnosti. Toto období bylo ukončeno rozsáhlými deportacemi obyvatelstva a násilnou kolektivizací zemědělství v roce 1949.

Třetí období (1949 – 1953) bylo ve znamení stagnace a rozpadu hnutí, protože deportacemi a kolektivizací ztratil odboj svou základnu podporovatelů. Lesní bratři operovali v malých skupinách a přešli postupně především na propagandistickou a zpravodajskou činnost. Ve čtvrtém období (po roce 1953) v lesích zbyly naprosto marginální skupinky a torza partyzánských oddílů bez valného významu pro bezpečnost sovětské správy.

Z hlediska taktiky a cílů útoků partyzánských jednotek lze prostor odporu¹¹⁶ rozdělit dle jednotlivých států: na Ukrajině byly cílem častěji vojenské jednotky a příslušníci represivních orgánů, v Litvě oproti tomu byli cílem útoků nejčastěji komunističtí funkcionáři (kteří i na lokální úrovni měli přímou zásluhu na deportacích a zatýkání místního obyvatelstva, neboť pomáhali vytvářet seznamy „politicky nespolehlivých“, kulaků a spolupracovníků partyzánů)¹¹⁷, kolaboranti a imigranti ze Sovětského svazu. Těch bylo zabito v Litvě dvakrát více než na Ukrajině. Ze sovětských statistik dokonce vychází, že litevští partyzáni zastřelili dvě civilní oběti na každou ozbrojenou.¹¹⁸ Ukrajínští povstalci, z důvodu zaměření útoků na ozbrojené vojenské jednotky, měli dvakrát větší ztráty než litevští.

V Lotyšsku a Estonsku proběhlo v roce 1946 (a čísla pro rok 1947 byly téměř stejná) nejvíce útoků proti státním podnikům (jeden a půl krát více útoků v Estonsku než v jiných ukazatelích mnohem aktivnější Litvě, v Lotyšsku proběhlo dokonce ještě

¹¹⁵Arvydas Anašauskas, A Comparison of the Armed Struggles for Independence in the Baltic States and Western Ukraine, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002), 64.

¹¹⁶ Tím je myšleno Lotyšsko, Estonsko, Litva a západní Ukrajina.

¹¹⁷Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 117.

¹¹⁸ Jonas Öhman, „An Account from the Post-War Borderlands: A Review of Western Intelligence Reports Regarding the Lithuanian Resistance“, kapitola zařazená v knize Juozas Lukša, *Forest Brothers: The Account of an Anti-Soviet Lithuanian Freedom Fighter, 1944 – 1948* (Budapest: CEU Press, 2009), 397.

dvakrát více útoků než v Estonsku).¹¹⁹ Lotyšši a Estonci dokázali pracovat mnohem více v utajení, a tak neměli zdaleka takové ztráty jako partyzáni na Litvě.¹²⁰ Celkově se dá říci, že po roce 1947 ve všech zkoumaných ukazatelích (ztráty partyzánů, útoky, způsobené ztráty jednotkám vnitřních vojsk SSSR) litevským historikem Arvydasem Anašauskasem mělo lotyšské hnutí odporu 7-9krát nižší výsledné hodnoty než hnutí litevské. Estonský odboj pak byl ještě 3 – 5krát „slabší“ než ten lotyšský.¹²¹

Obecně pro Pobaltí platí, že lesní bratři měli velmi silnou podporu místních obyvatel, protože: „...podpora obyvatel a silná vůle velitelů je klíč k úspěšné guerillové taktice boje.“¹²² A partyzánské jednotky rozhodně úspěšné byly, už jen pokud přihlídneme k faktu, že deset let působily v týlu Sovětského svazu bez výrazné podpory ze zahraničí. Velmi významnou podporu poskytovalo rolnictvo a drobní farmáři (hlavně v Litvě, protože v Lotyšsku měl odboj na venkově výrazně slabší pozice).¹²³ Naopak ve městech nikdy nezískali lesní bratři (až na Estonsko) významnější pozice. Příhodné pro partyzánskou válku bylo i uspořádání venkova v Litvě: skrze pozemkovou reformu, proběhnuvší v letech nezávislosti (1919 - 1940), bylo umožněno zemědělcům udržet a zakládat své usedlosti relativně na samotě a daleko od dalších zemědělských usedlostí, což ve výsledku umožňovalo partyzánům používat takové usedlosti jako své základny, případně bezpečný prostor k přeskupení a získávání proviantu. Na druhou stranu pro represivní orgány byl takto uspořádaný prostor velmi těžko kontrolovatelný, takže kontrola venkova v Litvě stála mnohem větší úsilí než v jiných oblastech, kde působila aktivní rezistence. Například na Ukrajině byla jiná, a v tomto ohledu pro represivní orgány jednodušší, situace. Uspořádání venkova bylo opačné – usedlosti se budovaly pospolu, uprostřed rozsáhlých polností, což znamenalo jednodušší přehled o dění v zemědělských oblastech sovětskými bezpečnostními orgány na západní Ukrajině.¹²⁴

Ale po násilné kolektivizaci a transportu nespolehlivých „*buožės*“ (čili bohatých sedláků - „kulaků“) bylo jen otázkou času, kdy se hnutí odporu zhroutí. K rozpadu přispěla i změna taktiky represivních orgánů, kdy pronikali do hnutí agenti NKVD a rozkládali ho zevnitř. Celkově více než 50 % zabitých partyzánů bylo přímo zavražděno

¹¹⁹ Anašauskas, *A Comparison of the Armed Struggles for Independence*, 66.

¹²⁰ Lesní bratři v Lotyšsku utrpěli například v roce 1946 sedmkrát nižší ztráty než jejich „spolubojovníci“ na Litvě, ačkoliv provedli pouze třikrát méně útoků. Ibid, 66-67.

¹²¹ Ibid, 67.

¹²² Laar, *The Armed Resistance Movement in Estonia*, 220.

¹²³ Anašauskas, *A Comparison of the Armed Struggles for Independence*, 66.

¹²⁴ Vincè, *The Invisible Front*, 16.

agenty infiltrovanými do hnutí (např. otráveno, nebo zavražděno ve spánku), anebo díky informacím od nich získaných.¹²⁵

Počty partyzánů (lesních bratrů) v Pobaltí lze velmi těžce přesně určit, nicméně odhaduje se, že do 50. let se v regionu v lesích skrývaly desítky tisíc lidí. Je nutné zdůraznit, že v různé literatuře se setkáváme s různými odhady a různými čísly. Ty vyplývají jednak z periodizace odboje (počet lesních bratrů se velmi výrazně pohyboval, nutno však dodat, že povětšinou se sestupnou tendencí), jednak z nepřesných statistik (kdy každá ozbrojená složka si vedla své, často nepřesné, záznamy) a také ne každý útek do lesů byl nutně politicky motivován (odhaduje se například, že v lotyšském partyzánském hnutí zhruba 8% partyzánských jednotek bylo původně zapojeno do kriminálních činností a některé oddíly trpěly alkoholismem, apod.).¹²⁶

Z dokumentů nicméně KGB LiSSR vyplývá, že mezi lety 1944 a 1954 bylo zlikvidováno 38 141 ozbrojených „banditů“ (z toho 20 138 zabito a 18 003 zatčeno a uvězněno), dalších 38 621 „zlegalizovali“ při amnestiích svůj život a vrátilo se z lesů. Lukša ve svých pamětech odhaduje počty litevských partyzánů v roce 1945 na 30 tisíc, což přebírá řada dalších autorů.¹²⁷ Celkově tedy, dle záznamů státní bezpečnosti, bylo zneškodněno 76 762 ozbrojených partyzánů v Litvě. Celkově bylo postiženo represivními složkami 120 570 lidí, kteří bojovali proti sovětskému systému.¹²⁸ Tato čísla jsou však velmi těžko vyhodnotitelná a objektivní, neboť často podléhala politickým nátlakům a potřebám, případně také tlaku na samotné bezpečnostní složky, kdy mnoho zastřelených neozbrojených civilistů bylo vyhodnoceno jako „bandité“.

8. Interpretace partyzánského hnutí

Diskuse a debata ohledně partyzánského hnutí v Litvě nabízí několik interpretací pohledu na litevského partyzána. Jednotlivé pohledy jsou často ovlivňovány politickým zadáním a historickou zkušeností.

Sovětská historiografie (z níž často vychází a její teze přejímá současná ruská historiografie) prosazuje řadu víceméně účelově nepřesných tezí, ve snaze o kriminalizaci hnutí a ospravedlnění sovětizace a represí, při nichž emigrovalo, nebo

¹²⁵ Ibid, 68.

¹²⁶ Strods, *Resistance in Latvia 1944-1991*, s. 289.

¹²⁷ Vykoukal (ed.), „*Východ*“, 95.

¹²⁸ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 362-364.

bylo deportováno, ze země okolo 10 % obyvatelstva (asi 245 tisíc lidí).¹²⁹ Typickým příkladem je, že litevská rezistence proti sovětizaci vycházela z občanské války, zuřící mezi buržoazní a dělnickou třídou v zemi, tedy že se jedná o občanskou válku a třídní boj mezi samotnými Litevci. Tyto teze ovšem vyvrací současná ruská historička Jelena Zubkova, žijící dlouhodobě v Německu. Ta tezi o třídním boji, na základě studia zpráv sovětských bezpečnostních sborů, ze kterých jasně vyplývá, že méně než 10 % ze zlikvidovaných partyzánů by se dalo zařadit do kategorie „třída vykořisťovatelů“ (tzn. kulaci, inteligence, atd.)¹³⁰, vyvrátila. Většina zneškodněných partyzánů tedy patřila především ke střední sedlácké třídě, či chudíně.

Mýtus o občanské válce, „...probíhající mezi litevskou populací samotnou“¹³¹ vyvrátil posléze i litevský historik Vytautas Titinis svou analýzou ozbrojených bezpečnostních složek SSSR na území Litvy, jež jasně dokazuje, že Litevců v represivních strukturách komunistické strany bylo minimum.¹³² Nicméně taktika partyzánských oddílů – likvidujících udavače, zrádce a představitele komunistické strany a represivních orgánů – mnohdy Litevců, k této tezi sice svádí, ale je třeba mít na paměti, že v rozhodujících funkcích komunistické strany Litvy a ani v represivních orgánech, Litevců mnoho nebylo, protože nebyli „důvěryhodní“.¹³³

Dalším úskalím při interpretaci pohledu na lesní bratry je občasná snaha o nekritickou heroizaci a adoraci hnutí, symbolizované především některými pracemi tzv. „západních“ či pobaltských historiků, kteří v mnoha ohledech hnutí přeceňují. Příkladem může být lotyšský historik Henrihs Strods, tvrdící dokonce, že síla rezistence v Pobaltí mohla být jednou z příčin odvrácení útoku Sovětské armády na Západ, plánovaného a připravovaného na začátku 50. let (např. odsunem nespolehlivého obyvatelstva z Pobaltí do sovětského vnitrozemí).¹³⁴ Dalším důkazem „síly“ odporu proti sovětizaci v regionu se stává často nadhodnocování počtu účastníků ozbrojeného odporu a jejich motivy. Ve snaze o navýšení počtu mužů ve zbrani operují autoři mnohdy s počty z období války a těsně po ní, tedy započítávají do partyzánských, politicky vyhraněných, oddílů i různé dezertéry, odpírače mobilizace, atd.

¹²⁹ Švec, *Dějiny pobaltských zemí*, 241.

¹³⁰ Zubkova, „*Pribaltika i Kreml*“, 200-201.

¹³¹ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 116.

¹³² Viz kapitola 6.1. Jednotky zapojené do „boje proti banditismu“ a jejich struktura

¹³³ Tininis, *Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje*, 117.

¹³⁴ Strods, „*The Latvian Partisan War*“, 160.

Zároveň také opomíjejí zohledňovat některé důvody vstupu do aktivního odboje. Role vlastenectví a idealismus nejde partyzánům upřít¹³⁵ a hraje zajisté významnou roli, nicméně odstranit existencionální a pragmatickou stránku jejich rozhodnutí bojovat a přežívat v lesích je nemyšlitelné. Sám Lukša v pamětech hovoří o tom, že „...nebyla jiná možnost“¹³⁶, a tak se jeví myšlenky jako „...ne obavy, ale patriotismus a touha po nezávislosti (byla hnacím motorem odporu – pozn. aut.)“¹³⁷ jako zkreslující.

Litevská ozbrojená rezistence, na rozdíl od lotyšské a estonské, nebyla vytvořena a kontrolována německými tajnými službami, což uznávají i jinak velmi tendenční autoři, prosazující kriminalizační pohled na protisovětskou rezistenci.¹³⁸

Imigrace do Litvy patří k dalším kontroverzním tématům, vázaných k partyzánské válce. V litevské odborné literatuře přežívá stále názor, že Litevci byli na druhou okupaci nejlépe připraveni a tak není divu, že nejsilnější odpor v regionu měl za následek menší imigraci sovětských občanů (oproti Lotyšsku a Estonsku), kteří se jinak často usazovali v pobaltských zemích a zabírali místo po deportovaných. Ozbrojená rezistence dle nich přispěla zásadně k zachování určité homogenity národa.¹³⁹ A tedy odboj měl dalekosáhlé důsledky do dnešních dnů, protože Litva tak nemusí řešit vyhrocené národnostní třenice a situaci tzv. „neobčanů“ jako zbývající baltské země. Skutečně se do Litvy stěhovali sověští občané v menší míře než do okolních zemí – jednalo se především o stranické funkcionáře (také litevské komunisty, kteří utekli do Sovětského svazu v meziválečném období), úředníky, lékaře, učitele, specializované dělníky, rolníky, vojáky a příslušníky represivních složek. Například 10-12 % imigrantů ze SSSR do Litvy patří ke skupině lidí, kteří v Pobaltí splnili svou vojenskou povinnost a zůstali zde (např. jako zemědělci v „povojenských kolchozech“).¹⁴⁰ Menší imigrace do Litvy ze sovětského vnitrozemí ale měla jiné důvody: Lotyšsko a Estonsko byly původně průmyslové země (díky industrializaci v 19. století se staly dílnou carského Ruska), potřebující v období poválečné rekonstrukce další a další dělníky k rozvoji těžkého průmyslu. Oproti tomu byla Litva agrární stát, kde výstavba průmyslu ve větší míře začala až v období vlády Chruščova a přihlížela k místním poměrům a specifickým, využívající ve velkém měřítku litevské zemědělství.

¹³⁵ Viz deníky Baliukvičiuse a Lukši.

¹³⁶ Lukša, „*Forrest Brothers*“, 131.

¹³⁷ Gaškaitė-Žemaitienė, *The Partisan War in Lithuania*, 27.

¹³⁸ Krysin, *Pribaltijskij fašizm*, 462.

¹³⁹ Jen 4,9 % obyvatel Litvy se dnes hlásí k ruské národnostim oproti necelým 28 % v Lotyšsku a 25,5 % v Estonsku. Viz. Informace o jednotlivých státech v CIA World Fact Book: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (ověřeno: 27. 12. 2011).

Navíc nucená migrace byla pro obyvatele Sovětského svazu něco přirozeného, a tak, pokud se vůbec nějaké zvěsti o „nacionalisticko-buržoazním odboji“ v zemi donesly „...až do Ruska, tak je spíše optimistické věřit, že taková informace ovlivnila nějakým způsobem migraci, zvláště v takové společnosti, jakou byla ta sovětská“.¹⁴¹

¹⁴⁰ Renald Chikatovič Simonyan, *Rossiya i strany Baltii* (Moskva: Academia, 2003), s. 101.

¹⁴¹ Öhman „*An Account from the Post-War Borderlands*“, 398.

ZÁVĚR

Jak bylo nastíněno v úvodu bakalářské práce: zaměřil jsem se na čtyři aspekty fenoménu ozbrojené protisovětské rezistence v Litvě mezi lety 1944 a 1953. Za první jsem charakterizoval litevské hnutí odporu obecně – jeho cíle, strukturu, vývoj, atd. Za druhé jsem se zaměřil na jeho samotné účastníky, kdo skutečně byli, jaké byly jejich motivy, jaké byly podmínky, ve kterých pracovali, kdo byli jejich protivníci a jaké techniky používali při jejich likvidaci, atp.

Za třetí jsem provedl komparaci partyzánské války v regionu a porovnal litevskou guerillovou válku s lotyšskou, estonskou a částečně ukrajinskou. Válka po válce, probíhající v litevských lesích mezi sovětskými jednotkami vnitřních vojsk a litevskými partyzány, byla typologicky podobná té ukrajinské, spíše než lotyšské a estonské. A to především masovým charakterem odporu. Litevcům se podařilo, díky zdrženlivé okupační politice a výhodnému operačnímu terénu pro neasymetrický konflikt, přežít nacistickou okupaci a uchovat si síly a zdroje do poválečné doby, aby je mohli v zoufalém zápase o nezávislost vrhnout do boje proti sovětizaci země. Díky silné síti lokálních podporovatelů se hnutí udrželo při životě 10 let bez výraznější zahraniční pomoci a bylo zlomeno až deportacemi litevských statkářů na Sibiř v letech 1948 a 1949. Ozbrojený odpor v Pobaltí nebyl náhodným jevem - je třeba mít na paměti události a zkušenosti národů, žijících v Pobaltí, které předcházeli rozhodnutí proti Sovětskému svazu vystoupit se zbraní v ruce a zapojit se do aktivní rezistence. Toto rozhodnutí rozhodně nepatří mezi jednoduché a nikdo nechce dobrovolně zažívat útrapy a strádání guerillového způsobu boje, přežívání v malých a vlhkých bunkrech za stálé nejistoty dalších dnů. Proto je nutné poukázat na pragmatické motivy odporu - perzekuci (Litevci dokonce označovanou za genocidu) orgánů SSSR proti národům Pobaltí jako hybatele a impuls k ozbrojenému odporu. Nelze upřít ale ani vlastenecké a idealistické motivy, jak ostatně dokazují deníkové záznamy z dané doby, ale i odhodlání a vůle, prokázaná v boji za obnovení nezávislosti celým obyvatelstvem. V neposlední řadě byla důležitým, ale zároveň tragickým, faktorem, ovlivňujícím partyzánské hnutí, nesprávná interpretace mezinárodní situace, kdy partyzáni doufali v brzký konflikt mezi Západem a Sovětským svazem, který se rozpustil v realitě Studené války a nepřicházel, zatímco budoucnost a elita národa krvácela v lesích.

Čtvrtá část mé práce patří samotné interpretaci partyzánů z pohledu sovětské (potažmo ruské), litevské a západoevropské historiografie. Ozbrojená rezistence v Pobaltí je definována v mnoha ohledech tendenčně a bez patřičného nadhledu, proto se zaměřuji na nejčastější mýty a účelové nepřesnosti, ve snaze je osvětlit a případně vyvrátit.

Partyzánská válka v Litvě se od rozpadu SSSR stala velmi významným historickým fenoménem, zasahující jako národní atribut do historického podvědomí Litevců, a proto si zasluhuje mnohem více pozornosti, než je mu dosud v českých odborných kruzích věnováno.

Summary

The bachelor thesis deals with a topic of armed anti-soviet resistance in Lithuania in the period after the Second World War. Reoccupation of Lithuania by Soviets was not accepted passively and without any action as in the time of the first soviet occupation in 1940. Restoration of Lithuanian soviet socialistic republic and period from 1944 until 1953 is also known as “karas po karo” (in Lithuanian “war after war”), because of a massive partisan movement operating in the countryside.

The paper tries give an impartial description of the partisan war in Lithuania with all its difficulties. At first it focuses on historiographical viewpoints of Lithuanian guerilla warfare in general. It disproves the “soviet” historiography thesis, that partisan war in the Baltic states was created and coordinated by Nazi secret services, because only in Lithuania (except for extraction of German-trained 200 Lithuanian paratroopers as saboteurs behind the front line during the Second World War) there was no cooperation between Lithuanians and Nazis. Lithuanians successfully boycotted calls to arms in SS legion and did not fight alongside Nazi Wehrmacht on the Eastern Front to protect their country and restore own independent state. Another false thesis of soviet historiography was describing war in Lithuania as a civil war among Lithuanians themselves, or a class struggle among bourgeois class, particularly symbolized by kulaks (wealthy farmers) and the working class. An analysis of soviet interior security troops about social situation of annihilated partisans in 1946 clearly proves, that less than 5 percent of partisans were of kulak origin, about 10 percent was intelligentsia and the rest of “bandits” (how partisans were called by soviet regime) belonged to simple villagers (middle class), or low class. So the majority of annihilated partisans belonged to a “friendly” and pro-soviet working class. Moreover, other analyses of soviet interior troops argued, that Lithuanians in soviet security forces were really not many, because they were not trustworthy for Soviets. Most Lithuanians, involved in anti-partisan operations were so called “istrebiteily” (i.e. destroyers). Istrebiteily (“Stribai” in Lithuanian) were organized in local militia with minimal combat value.

On the other hand – the bachelor thesis is critical to “western” historiography too, because there are many misunderstandings and purposeful inaccurate interpretations about partisans in goal to overestimate the number of participants in the armed resistance movement, and idealize and heroize them. It is true, that many of the counted participants in the partisan ranks (especially during the War) were just people,

who wanted to hide themselves in forests for practical reasons (bad wartime situation, danger of forced conscription into the Red army, previous collaboration with Nazis, looting, etc.). On the other hand – patriotism was also an important factor in building up the underground movement, but it was not the only reason. Partisans were not just idealists seeking independence and restoration of free and democratic country as some historians try to prove. They were threatened by deportations, arrests and interrogations, restriction, suffering by lack of food and that were also the reasons that formulated and forced many people to partisans ranks.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ZDROJE:

- 1) Anašauskas, Arvydas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002).
 - a. Anašauskas, Arvydas, „A Comparison of the Armed Struggles for Independence in the Baltic States and Western Ukraine“, in: Arvydas Anašauskas (ed.) *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002).
 - b. Brandišauskas, Valentinas, „Anti-Soviet Resistance in 1940 and 1941 and the Revolt of June 1941“, in *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*, ed. Arvydas Anašauskas (Vilnius: Akreta, 2002).
 - c. Gaškaitė-Žemaitienė, Nijolė, „The Partisan War in Lithuania from 1944 – 1953“, in *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*, ed. Arvydas Anašauskas (Vilnius: Akreta, 2002).
 - d. Juozas, Starkauskas, *The NKVD – MGB Army*, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002).
 - e. Kuodytė, Dalia, „The Contacts between the Lithuanian Resistance and the West“, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002).
 - f. Laar, Mart, „The Armed Resistance Movement in Estonia from 1944-1956“, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002).
 - g. Streikus, Arūnas, „The Resistance of the Church to the Soviet Regime from 1944 to 1967“, in: Arvydas Anašauskas (ed.) *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States* (Vilnius: Akreta, 2002).
 - h. Strods, Henrich, „The Latvian Partisan War between 1944 and 1956“, in Arvydas Anašauskas (ed.), *The Anti-Soviet Resistance in the Baltic States*, Vilnius: Akreta, 2002).
- 2) Bagunašauskas, Juozapas, „The Formation and Activity of Youth Resistance Organizations in Soviet-occupied Lithuania“, *Lithuanian Historical Studies Vilnius*, č. 3 (1998).

- 3) Baliukevičius, Lionginas, *The Diary of a Partisan: A year in the Life of the poster Lithuanian resistance fighter Dzūkas* (Vilnius: Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, 2008).
- 4) Brandišauskas, Valentinas, „The June Uprising of 1941“, *Lithuanian Historical Studies*, č. 3 (1998).
- 5) Bubnys, Arunas, *Nazi resistance movement in Lithuania 1941-1944* (Vilnius: Vaga Publishers, 2003).
- 6) CIA World Fact Book: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (staženo: 27. 12. 2011).
- 7) Hilberg, Raul, *Pachatelé, oběti, diváci: židovská katastrofa 1933-1945* (Praha: Argo, 2002).
- 8) Ilmjärv, Magnus, *Silent Submission: Formation of Foreign Policy of Estonia, Latvia and Lithuania: Period from mid-1920s to Annexation in 1940* (Stockholm: Department of History at Stockholm University, 2004).
- 9) Jackiewicz, Mieczyslaw, *Wilenska encyklopedia 1935-2005* (Varšava: Exlibris, 2007).
- 10) Kašauskienė, Vanda, „Deportations from Lithuania under Stalin 1940-1953“, *Lithuanian Historical Studies*, č. 3 (1998).
- 11) Krysin, Mihajl, *Pribaltijskij fašizm: istorija i sovremennost* (Moskva: Vece, 2007).
- 12) Lainová, Radka, „Pobaltí 1918-1922“, *Historický obzor*, č. 7-8 (1994).
- 13) Lane, Thomas, „Lithuania: Stepping Westward“, in: Smith et al., *The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania* (Abington: Routhledge, 2002).
- 14) Lietuvos Valstybės Laikinoji Konstitucija 1919, http://lt.wikisource.org/wiki/1918_11_02_Lietuvos_Valstyb%C4%97s_Laikinoji_Konstitucija (staženo: 2. 4. 2012).
- 15) Lukša, Juozas, *Forest Brothers: The Account of an Anti-Soviet Lithuanian Freedom Fighter, 1944 – 1948* (Budapest: CEU Press, 2009).
 - a. Öhman, Jonas, „An Account from the Post-War Borderlands: A Review of Western Intelligence Reports Regarding the Lithuanian Resistance“, kapitola zařazená v knize Juozas Lukša, *Forest Brothers: The Account of an Anti-Soviet Lithuanian Freedom Fighter, 1944 – 1948* (Budapest: CEU Press, 2009).
 - b. Vincė, Laima, „The Invisible Front: Lithuania’s Armed Resistance against the

- Soviet Union”, předmluva ke knize Juozas Lukša: Forrest Brothers: The Account of an Anti-Soviet Lithuanian Freedom Fighter, 1944 – 1948. CEU Press: Budapest, 2009.
- 16) Mareš, Miroslav, „Vymezení pojmů terorismus, válka a guerilla v soudobé bezpečnostní terminologii“, Obrana a strategie (2007).
online: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/archiv/rocnik-2004/1-2004/vymezeni-pojmu-terorismus-valka-a-guerilla-v-soudobe-bezpecnostni-terminologii.html> (staženo 14. 5. 2012).
- 17) Mastný, Vojtěch, Studená válka a sovětský pocit nejistoty: 1947-53 Stalinova léta (Praha: Aurora, 2001).
- 18) Nollendorfs Valters a Oberländer Erwin (eds.), The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991: Selected Research of the Commission of the Historians of the Latvia (Riga: Institute of the History of Latvia Publishers, 2007).
- 19) Sazonov, A. A., „Sovetskaja okkupacija“ Pribaltiki v archivnych dokumentach (Moskva: Научное издание, 2009).
- 20) Simonyan, Chikatovič Renald, Rossija i strany Baltii (Moskva: Academia, 2003)
- 21) Švec, Luboš, Dějiny pobaltských zemí (Praha: Lidové noviny, 1996).
- 22) Tejchman, Miroslav, Ve službách Třetí říše: Hitlerovi zahraniční jednotky (Praha: Mladá fronta, 1999).
- 23) Tininis, Vytautas, Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje ir jų nusikalstama veikla : antroji sovietinė okupacija (1944-1953) = Political Bodies of the Soviet Union und Lithuania and their criminal activities : the second Soviet occupation (1944-1953) (Vilnius: Margi raštai, 2008).
- 24) Tininis, Vytautas, Komunistinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje ir jo nusikaltimai : antroji sovietinė okupacija (1944-1953) = The establishment of the Communist regime in Lithuania and its crimes : the second Soviet occupation (1944-1953) (Vilnius: Margi raštai, 2009).
- 25) Vardys, Stanley, „The Partisan Movement in Postwar Lithuania“, Litanus (1969), online:http://www.lituanus.org/1969/69_1_02.htm (staženo 10. 5. 2012).
- 26) Veselý, Luboš, „Válka o válku: Interpretace válečných dějin jako politická zbraň“, Dějiny a současnost, online:<http://dejiny.nln.cz/archiv/2009/11/valka-o-valku-> (staženo: 25. 1. 2011).
- 27) Vykoukal Jiří, Litera Bohuslav a Tejchman Miroslav, Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989 (Praha: Libri, 2000).

- 28) Wanner, Jan, „Odboj a zrada v Pobaltí (1939 – 1945)“, Historický obzor, č. 4 (1994).
- 29) Zubkova, Elena, Pribaltika i Kreml': 1940 – 1953 (Moskva: Rospen, 2007).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa litevských partyzánských oblastí (obrázek).

Severně nad *Algimanto apygarda* jsou zvýrazněny hranice *Dariaus ir Girėno apygarda*.

Internetové stránky Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania,

<http://www.genocid.lt/Memo/lietuvos.htm> (staženo 6. 5. 2012)

